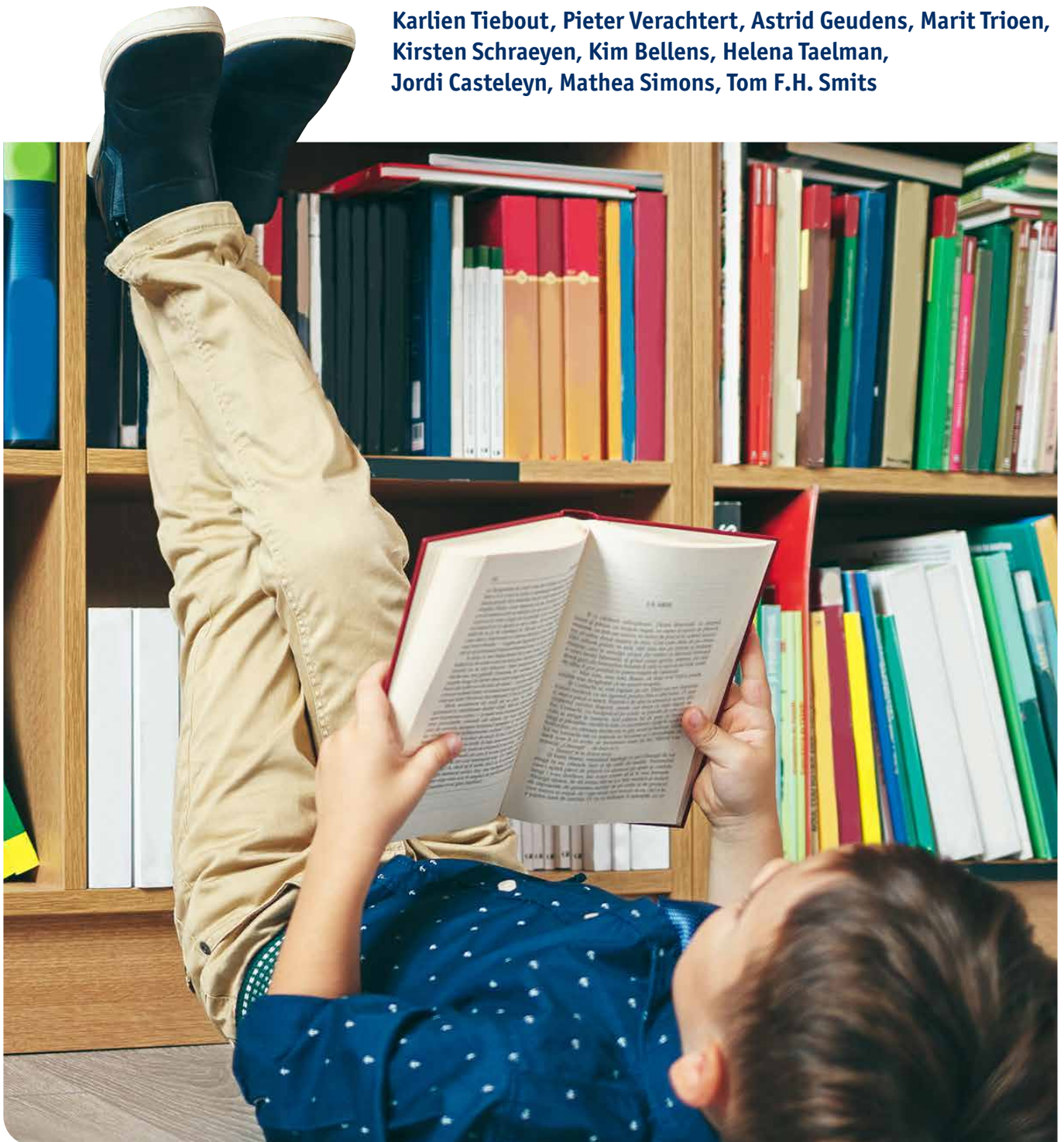

Les in Lezen

Inspiratiegids voor effectief leesonderwijs
in het kleuter-, lager en secundair onderwijs

Karliën Tiebout, Pieter Verachtert, Astrid Geudens, Marit Trioen,
Kirsten Schraeyen, Kim Bellens, Helena Taelman,
Jordi Casteleyn, Mathea Simons, Tom F.H. Smits

Colofon

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van het Vlaams ministerie van onderwijs en vorming.

Les in Lezen

Inspiratiegids voor effectief leesonderwijs in het kleuter-, lager en secundair onderwijs
April 2023

Auteurs

Karliën Tiebout -
ExpertiseCentrum voor Effectief Leren - Thomas More
karlien.tiebout@thomasmore.be

dr. Pieter Verachtert -
ExpertiseCentrum voor Effectief Leren - Thomas More
pieter.verachtert@thomasmore.be

dr. Astrid Geudens -
Lerarenopleiding - Thomas More
astrid.geudens@thomasmore.be

dr. Kirsten Schraeyen -
Opleiding logopedie en audiologie Thomas More;
Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen
KU Leuven
kirsten.schraeyen@thomasmore.be

dr. Kim Bellens -
ExpertiseCentrum voor Effectief Leren - Thomas More
kim.bellens@thomasmore.be

dr. Helena Taelman -
Lerarenopleiding - Odisee
helena.taelman@odisee.be

Marit Trioen -
Antwerp School of Education - Universiteit Antwerpen
marit.trioen@uantwerpen.be

Prof. dr. Jordi Casteleyn -
Antwerp School of Education - Universiteit Antwerpen
jordi.casteleyn@uantwerpen.be

Prof. dr. Mathea Simons -
Antwerp School of Education - Universiteit Antwerpen
mathea.simons@uantwerpen.be

Prof. dr. Tom Smits -
Antwerp School of Education - Universiteit Antwerpen
tom.smits@uantwerpen.be

Eindredactie

Fieke Van der Gucht
www.dekommaneuker.be

Vormgeving

Studio Boiler
www.studioboiler.be

Met dank aan

We willen graag onze oprechte dank uitspreken aan de stuurgroep en het Vlaams ministerie van onderwijs en vorming voor de opvolging van dit project en hun gewaardeerd advies. Ook spreken we onze dank uit aan alle leerkrachten en directies die in het kader van deze gids deelnamen aan de sessies. Daarnaast bedanken we iedereen die een inspirerende aanpak voor effectief leesonderwijs met ons deelde. Dank iedereen om het fundament van deze gids mee te bouwen.

Gelieve deze publicatie te citeren als

Tiebout, K., Verachtert, P., Geudens, A., Schraeyen, K., Bellens, K., Taelman, H., Trioen, M., Casteleyn, J., Simons, M., & Smits, T.F.H. (2023). *Les in lezen. Inspiratiegids voor effectief leesonderwijs in het kleuter-, lager en secundair onderwijs*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.

Inhoud

1. Inleiding	p.4
2. Componenten van leesvaardigheid	p.6
3. Enkele algemene richtlijnen	p.10
4. Fiches	p.13
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 1 - Waarom werk je best al van in de kleuterklas aan de basis van geschreven taal?	p.14
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 2 - Waarom zou je voorlezen aan je leerlingen?	p.16
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 3 - Waarom zijn programma's die werken volgens het alfabetische principe (<i>phonics programs</i>) een goede basis voor vlot lezen?	p.18
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 4 - Hoe maak je sterke leermomenten van voorleesmomenten?	p.20
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 5 - Waarom is morfologisch bewustzijn belangrijk?	p.22
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 6 - Bieden digitale boeken een meerwaarde?	p.24
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 7 - Haal je risicolezers uit de les voor extra ondersteuning?	p.26
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 8 - Hoe trek je het leesniveau van je leerlingen op door te modelleren?	p.28
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 9 - Hoe draagt expliciete instructie bij aan lezen?	p.30
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 10 - Kan schrijven je leerlingen helpen om betere lezers te worden?	p.32
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 11 - Wat is de impact van instructie in zelfmonitoring op lezen?	p.34
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 12 - Hoe maak je van vlotte lezers vloeiende lezers?	p.36
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 13 - Bieden multimedia en technologie een meerwaarde bij het onderwijs in begrijpend lezen?	p.38
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 14 - Wat is de plaats van leesstrategieën binnen begrijpend leesonderwijs?	p.40
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 15 - Wat is het belang van achtergrondkennis om goed te kunnen lezen?	p.42
<ul style="list-style-type: none">• Fiche 16 - Helpt inzetten op leesmotivatie om betere lezers te maken van kinderen?	p.44
5. Begrippenlijst	p.46
6. Hoe kan je de inzichten uit deze gids helpen verspreiden	p.50

1. Inleiding

Waarom zou je deze inspiratiegids over effectief leesonderwijs lezen?

Het lijkt bijna onnodig om het immense belang van lezen te onderstrepen. Goed kunnen lezen én begrijpen wat je leest, is broodnodig: om goed te kunnen leren enerzijds, om simpelweg te kunnen functioneren in deze complexe, talige kennismaatschappij anderzijds. Helaas toont onderzoek (o.a. PIRLS 2016, PIRLS repeat 2018 en Peiling Nederlands Basisonderwijs 2018) aan dat het gemiddelde leesvaardigheidsniveau van de Vlaamse kinderen en jongeren daalt, zowel voor technisch als begrijpend lezen. Op het moment dat we deze inspiratiegids afronden, wachten we op de resultaten van PIRLS 2021.

Onderwijs kan het verschil maken voor het leesbegrip van kinderen en jongeren. Al vanaf de kleuterleeftijd kunnen leesinterventies latere leesproblemen voorkomen, maar ook in het secundair onderwijs liggen er kansen om de leesvaardigheid van jongeren te stimuleren en te verbeteren. Om die kansen op een beter leesbegrip te maximaliseren, is een brede visie op leesvaardigheid de meest beloftevolle weg: gebaseerd op de wetenschap, afgetoetst aan de praktijk.

Deze gids draagt die brede visie uit. Hij bestaat uit 16 inspiratiefiches waarmee we een steentje willen bijdragen aan effectief leesonderwijs. Deze gids is geen handvat waarmee je als school je volledige leesbeleid kan uittekenen of kritisch evalueren. Wél ruimt de gids misverstanden over effectief leesonderwijs uit de weg, en biedt hij inspiratie voor effectieve leesinterventies, voor alle onderwijsniveaus. Zo tracht de gids een steentje bij te dragen aan de realisatie van de kwaliteitsverwachtingen zoals beschreven in het Referentiekader Onderwijskwaliteit.

Wat is 'effectief leesonderwijs' en hoe bereik je het?

'Effectief leesonderwijs' is onderwijs dat leerlingen op een succesvolle, efficiënte manier leert lezen en hun de betekenis van teksten vlot leert begrijpen. Het hangt van leerkrachten en schoolleiders af of die effectiviteit ook daadwerkelijk bereikt wordt:

- door een effectieve *evidence informed*-didactiek – ondersteund door inzichten uit onderzoek dus,
- door een goed inzicht in wat 'lezen met begrip' inhoudt,
- door leesonderwijs dat op een effectieve manier vormgegeven is. Dat betekent: door verschillende leescomponenten en de bijbehorende didactische ingrepen te combineren.

Hoe lees je deze inspiratiegids?

Deze gids bundelt 16 inspiratiefiches. Elke fiche:

- vertrekt vanuit een kernvraag over lezen en leesonderwijs. Vaak houdt die vraag verband met een misverstand over leesonderwijs.
- formuleert een antwoord op die vraag, gebaseerd op recent wetenschappelijk onderzoek.
- geeft aan wat de wetenschappelijke inzichten kunnen betekenen voor je klaspraktijk, via bondige tips of meer uitgewerkte praktijkvoorbeelden.

Je kan deze inspiratiegids van voren naar achteren lezen, maar je kan er net zo goed de vragen uitpikken die jou het meest interessant lijken. Achter het brede begrip 'leesvaardigheid' gaan verschillende deelvaardigheden en componenten schuil. Denk bijvoorbeeld aan het vaak gemaakte onderscheid tussen technisch en begrijpend lezen. Daarom maakt de gids gebruik van labels. Zo zie je meteen welke component van leesvaardigheid de vraag precies behandelt, en kan je vragen over één bepaalde component makkelijk selecteren. De extra bronnen vermelden we voor wie dieper in het onderwerp duiken wil. Achteraan in deze gids delen we nog extra ideeën waarmee je met je vakgroep of schoolteam verder aan de slag kan.

Waar komt het idee voor deze inspiratiegids vandaan?

Het Vlaams ministerie van onderwijs en vorming lanceerde in het voorjaar van 2020 een oproep om het leesonderwijs in Vlaanderen te versterken. De oproep wilde duurzame samenwerkingsverbanden rond leesbevordering op school stimuleren. Tijdens de schooljaren 2020-2021 en 2021-2022 liepen 22 *Lezen op*

School-projecten, verspreid over heel Vlaanderen. Via de leesbevorderende activiteiten binnen die projecten werkten scholen aan de leesvaardigheid en leesmotivatie van hun leerlingen. Vanuit een brede gedragenheid initieerden of versterkten de projecten bovendien duurzame samenwerkingsverbanden tussen scholen, bibliotheken, lokale overheden, lerarenopleidingen, leesbevorderingsorganisaties en vele andere partners.

Daarop volgde een nieuwe oproep vanuit het Departement Onderwijs en Vorming. Het *Les in Lezen*-project, waarvan ook deze inspiratiegids een resultaat is, wilde de *Lezen op School*-projecten wetenschappelijk analyseren. Die analyse was gestoeld op de wetenschappelijke kennis over effectief leesonderwijs. Om een breed overzicht te krijgen van alle componenten die samenhangen met leesvaardigheid en leesmotivatie van leerlingen werd in het project *Les in Lezen* vertrokken vanuit een *umbrella review*, een 'systematische metareview' over effectief leesonderwijs. We zochten een antwoord op de volgende vragen: "Wat kenmerkt effectief leesonderwijs in het basis- en secundair onderwijs?" en "Welke factoren hebben een invloed op effectief leesonderwijs?". We vonden 385 meta-analyses en systematische reviews als mogelijk antwoord, screenen die op basis van onze onderzoeksvragen, controleerden ze kritisch op hun methodologische kwaliteit, en eindigden uiteindelijk met 95 toonaangevende onderzoeken. Elk van die onderzoeken is gebaseerd op gemiddeld 33 primaire studies. Uiteraard gebruiken bepaalde onderzoeken soms dezelfde primaire studies, maar men mag toch op minimum 2500 primaire studies rekenen als basis van deze *umbrella review*. Op basis daarvan formuleerden we onze conclusies over effectief leesonderwijs.

Hoewel leesvaardigheid, leesmotivatie en leesdidactiek tot de meest bestudeerde domeinen binnen het onderzoek naar taalonderwijs behoren, bestaat er vaak een kloof tussen wetenschap en praktijk. Met de onderzoeksresultaten van de *umbrella review* trokken we daarom naar een groep leerkrachten van het kleuter-, lager- en secundair onderwijs. Met hen zochten we naar goede praktijken die de wetenschappelijke inzichten uit de review tastbaar konden maken. We dachten ook samen na over welk soort publicatie het best 'landt' in een leraarskamer. Uit die gezamenlijke zoektocht én de *Lezen op School*-projecten ontstond deze inspiratiegids, met de resultaten van de *umbrella review* en de literatuur als doorslaggevende leidraad.

2. Componenten van leesvaardigheid

Om een goede en gemotiveerde lezer te worden, heb je heel wat vaardigheden nodig. Vaak wordt er een scherpe grens getrokken tussen technisch lezen enerzijds en begrijpend lezen anderzijds. Dat betekent echter niet dat je als leerkracht pas aan tekstbegrip kan werken wanneer leerlingen het technisch lezen helemaal onder de knie hebben.

De fundamentele componenten van leesvaardigheid (voorbereidende leesvaardigheden, technisch lezen, begrijpend lezen, algemene leesvaardigheid en leesmotivatie) beïnvloeden elkaar onderling, maar worden daarnaast ook beïnvloed door tal van andere elementen zoals de leerling zelf, het onderwijs, de familie, ja zelfs de gemeenschap.

Voorbereidende leesvaardigheden ...

... omvatten zowel mondelinge als codegerelateerde vaardigheden die de basis leggen voor leesvaardigheid. Ze zijn van belang voor het succes van de leesontwikkeling, maar de ontwikkeling ervan start al vóór het formele leesonderwijs in het eerste leerjaar. Kinderen verwerven deze vaardigheden dankzij een rijke leeromgeving en een doordacht aanbod op school.

Voorbeelden zijn:

- woordenschat uitbouwen,
- leren hoe woorden en woorddelen gecombineerd kunnen worden in een zin,
- een verhaal opbouwen of begrijpen ('verhaalbegrip'),
- zich bewust zijn van de functie van taal en er bewust over nadenken,
- inzicht in geschreven taal,
- letterkennis,
- fonologisch bewustzijn ('klankbewustzijn'),
- fonemisch bewustzijn.

Meteen meer weten over de component 'voorbereidende leesvaardigheden'?
Lees de fiches:

1. Waarom werk je best al van in de kleuterklas aan de basis van geschreven taal?
2. Waarom zou je voorlezen aan leerlingen?
3. Waarom zijn programma's die werken volgens het alfabetisch principe (*phonics programs*) een goede basis voor vlot lezen?
4. Hoe maak je sterke leermomenten van voorleesmomenten?
5. Waarom is morfologisch bewustzijn belangrijk?
6. Bieden digitale boeken een meerwaarde?
7. Haal je risicolezers uit de les voor extra ondersteuning?
8. Hoe trek je het leesniveau van je leerlingen op door te modelleren?
9. Hoe draagt expliciete instructie bij aan lezen?
10. Kan schrijven je leerlingen helpen om betere lezers te worden?
11. Wat is de impact van instructie in zelfmonitoring op lezen?

Technisch lezen ...

... verwijst naar de vaardigheid om geschreven taal om te zetten in gesproken taal. In Vlaanderen start het formeel leesonderwijs doorgaans in het eerste leerjaar.

- Bij **vlot (technisch) lezen** ligt de focus op de techniek van het lezen zelf: eerst lettertekens ('grafemen') aan klanken ('fonemen') koppelen, vervolgens woorden, zinnen en teksten decoderen, en die correct en op tempo kunnen lezen.
- Over **vloeiend (technisch) lezen** spreken we zodra leerlingen teksten niet alleen accuraat en op een gepast tempo lezen, maar die teksten ook lezen met aandacht voor leestekens, pauzes, intonatie en expressie.

Meteen meer weten over de component 'technisch lezen'?

Lees de fiches:

3. Waarom zijn programma's die werken volgens het alfabetisch principe (*phonics programs*) een goede basis voor vlot lezen?
5. Waarom is morfologisch bewustzijn belangrijk?
6. Bieden digitale boeken een meerwaarde?
7. Haal je risicolezers uit de les voor extra ondersteuning?
8. Hoe trek je het leesniveau van je leerlingen op door te modelleren?
9. Hoe draagt expliciete instructie bij aan lezen?
10. Kan schrijven je leerlingen helpen om betere lezers te worden?
11. Wat is de impact van instructie in zelfmonitoring op lezen?
12. Hoe maak je van vlotte lezers vloeiende lezers?

Begrijpend lezen ...

... verwijst naar de vaardigheid om kennis, context en (technische) leesvaardigheid in te zetten om tot tekstbegrip te komen. Bij begrijpend lezen spelen verschillende elementen in op elkaar. Het gaat om een actief proces en een complexe vaardigheid: als lezer moet je immers niet alleen de tekst kunnen lezen, maar moet je ook de woorden, uitdrukkingen en contexten begrijpen. Wat je leest moet je bovendien interpreteren en verbinden met wat je zelf al weet.

Meteen meer weten over de component 'begrijpend lezen'?

Lees de fiches:

6. Bieden digitale boeken een meerwaarde?
7. Haal je risicolezers uit de les voor extra ondersteuning?
8. Hoe trek je het leesniveau van je leerlingen op door te modelleren?
9. Hoe draagt expliciete instructie bij aan lezen?
10. Kan schrijven je leerlingen helpen om betere lezers te worden?
11. Wat is de impact van instructie in zelfmonitoring op lezen?
13. Bieden multimedia en technologie een meerwaarde bij het onderwijs in begrijpend lezen?
14. Wat is de plaats van leesstrategieën binnen begrijpend leesonderwijs?
15. Wat is het belang van achtergrondkennis om goed te kunnen lezen?

Algemene leesvaardigheid ...

... slaat op een component die een bredere mix van voorbereidende geletterdheid, technisch lezen en begrijpend lezen inhoudt.

Meteen meer weten over de component 'algemene leesvaardigheid'?
Lees de fiches:

5. Waarom is morfologisch bewustzijn belangrijk?
7. Haal je risicolezers uit de les voor extra ondersteuning?
9. Hoe draagt expliciete instructie bij aan lezen?
10. Kan schrijven je leerlingen helpen om betere lezers te worden?

Leesmotivatie ...

... loopt als een rode draad door het groeiproces naar leesvaardigheid. Naast de motieven om te lezen, worden ook leesfrequentie (hoe vaak, hoe lang en hoeveel leerlingen elke dag lezen) en leesbetrokkenheid als kenmerken van leesmotivatie gezien.

Meteen meer weten over de componenten 'leesmotivatie'? Lees de fiche:

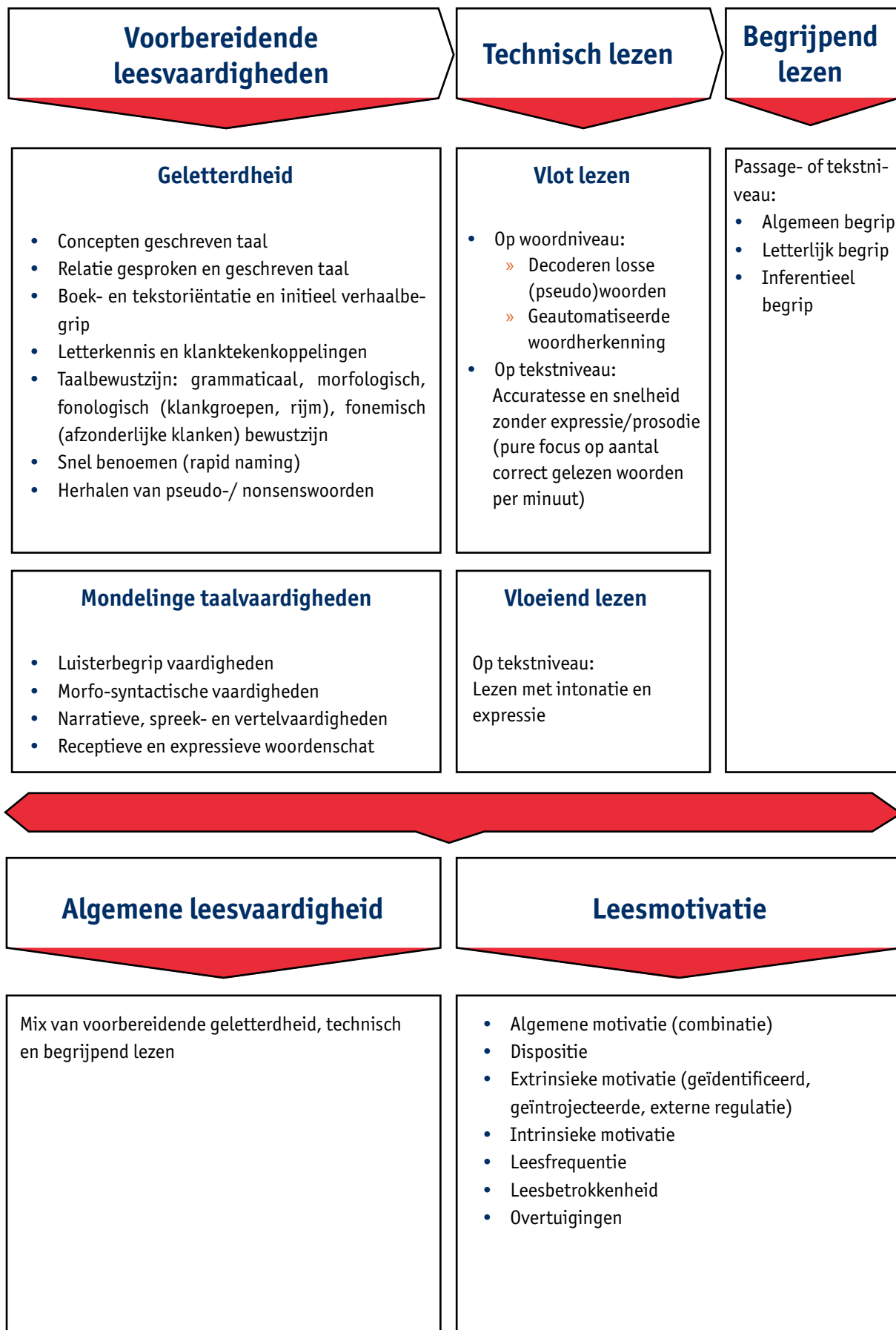
16. Helpt inzetten op leesmotivatie om betere lezers te maken van kinderen?

Bovenstaande fundamentele componenten van leesvaardigheid kunnen gerelateerd zijn aan **andere elementen**, zoals:

- het onderwijs (o.a. de competentie van de leerkracht, groeperingsvormen, frequentie, gebruikte media, het leesbeleid op school),
- de leerling (o.a. interesse, leerproblemen, leerstoornissen),
- het gezin of de familie (o.a. (thuis)taalcontext, begeleiding, leescultuur) en
- de gemeenschap (o.a. leespromotie, bibliotheek).

Uiteraard zijn die elementen belangrijk en kunnen ze een impact hebben op de leesvaardigheid van de leerling. In deze inspiratiegids focussen we echter op het onderwijs in de schoolse context en dan voornamelijk op het microniveau van de klas, al zullen andere contexten soms ook vermeld worden.

Het schema op de volgende pagina geeft de **samenhang** weer voor elk van de fundamentele componenten, en welke vaardigheden daaraan ten grondslag liggen. In tegenstelling tot wat het schema misschien lijkt te suggereren, is begrijpend lezen niet enkel een eindpunt in het proces. Je kan immers al heel vroeg werken aan tekstbegrip. In werkelijkheid is er bovendien niet altijd sprake van scherpe scheidingslijnen tussen de verschillende componenten. Dat is ook niet wenselijk. Leesonderwijs blijkt vooral effectief als je gecombineerd inzet op verschillende componenten.

3. Enkele algemene richtlijnen

Deze gids geeft via de fiches meer gedetailleerde inzichten in elke leescomponent, maar uit ons onderzoek destilleerden we ook enkele algemene richtlijnen. Effectief leesonderwijs

- selecteert de meest succesvolle interventies voor leesvaardigheid.
- zet vroeg en preventief in op componenten van leesvaardigheid.
- combineert meerdere componenten van leesvaardigheid.
- combineert leesmotivatie steeds met andere componenten van effectief leesonderwijs.
- schenkt ook aandacht aan aspecten van effectief leren.
- zorgt ervoor dat lezen zowel in de schoolse als buitenschoolse context aanwezig is.

Effectief leesonderwijs selecteert de meest succesvolle interventies voor leesvaardigheid.

Leesvaardigheid is een mix van voorbereidende leesvaardigheden, technisch en begrijpend lezen. Het goede nieuws is: als leerkracht of school kan je inzetten op verschillende interventies en didactische keuzes om de leesvaardigheid van leerlingen met succes te versterken. Dat geldt zowel voor beginnende lezers als lezers uit het secundair onderwijs. Het leesonderwijs op school versterken betekent vooral een zorgvuldige selectie maken van die interventies met de grootste kans op succes.

Effectief leesonderwijs zet vroeg en preventief in op componenten van leesvaardigheid.

Jonge kinderen hebben een grotere kans om later vlotte lezers te worden als je tegelijkertijd hun actieve letterkennis en fonemisch bewustzijn versterkt. Je schenkt hier dus best vroeg en expliciet aandacht aan in de kleuterperiode. Een hoger fonemisch bewustzijn bij jongere kinderen bereik je bijvoorbeeld door deze interventies:

- stapsgewijs opbouwen naar auditieve analyse of het benoemen van losse klanken (bijvoorbeeld: “Welke klanken hoor je in ‘steen’?”),
- door oefenen van fonemisch bewustzijn via het manipuleren van klanken zoals deletie of het weg nemen van klanken (bijvoorbeeld: “Hoe klinkt ‘steen’ zonder ‘s’? Dan is het niet meer ‘steen’, maar ...?”).

Overigens: ook voor oudere kinderen met leesproblemen blijken dit soort interventies vaak nog steeds een goede zet. Je mag dan natuurlijk niet de tijd verminderen die je aan leesvaardigheid besteedt, als de kinderen al technisch kunnen lezen.

Effectief en efficiënt inzetten op deelvaardigheden van lezen levert niet alleen positieve effecten op korte termijn op, maar kan ook leesproblemen voorkomen op langere termijn. Zo heeft frequent voorlezen, gekoppeld aan rijke en interactieve taalactiviteiten (bijvoorbeeld: gericht op luisterbegrip, leesbegrip, woordenschat ...), op alle onderwijsniveaus positieve en preventieve effecten. Ook *phonics*-programma's, die expliciet inzetten op het inoefenen van decoderen en herkennen van woorden, kunnen preventief of als extra ondersteuning ingezet worden. De langetermijneffecten gelden vooral voor erg jonge kinderen, maar ook voor oudere leerlingen met leesproblemen.

Effectief leesonderwijs combineert meerdere componenten van leesvaardigheid.

Je leesdidactiek wordt effectiever als je niet geïsoleerd werkt aan één leescomponent, maar verschillende leescomponenten combineert. Verwerk je in een les begrip van lezen bijvoorbeeld instructie over de vorming ('morfologie') van woorden of instructie over tekststructuren, met name bij informatieve teksten? Dan komt dat de leesvaardigheid ten goede.

Effectief leesonderwijs combineert leesmotivatie steeds met andere componenten van effectief leesonderwijs.

Als leerkracht zie je je leerlingen graag uitgroeien tot vaardige en gemotiveerde lezers. Nu laat onderzoek zien dat goed kunnen lezen een betere voorspeller is van leesmotivatie dan omgekeerd. Met andere woorden: kinderen die goed kunnen lezen, hebben een grotere kans om later ook graag te lezen; kinderen die gemotiveerd zijn om te lezen, worden later niet per se heel vaardige lezers. De leesmotivatie versterken leidt dus niet zonder meer tot een verbeterde leesvaardigheid. Vermoedelijk zijn beide nodig: de leesmotivatie versterken én effectieve leesinstructie bieden.

Effectief leesonderwijs schenkt ook aandacht aan aspecten van effectief leren.

Leesvaardigheid is geen eiland binnen geletterdheid. Het heeft een sterke relatie met die andere schriftelijke vaardigheid, namelijk schrijven. Expliciete instructie over spelling en zinsconstructies (waarmee géén grammaticaonderwijs wordt bedoeld) beïnvloedt je leerlingen positief op gebied van vlot lezen, vloeiend lezen en leesbegrip. Ook 'flankerende schrijfactiviteiten', schrijfactiviteiten die aanleunen bij een gelezen tekst, dragen bij aan leesbegrip, zelfs aan dat van leerlingen met leesmoelijkheden. Die flankerende schrijfoopdrachten kunnen heel divers zijn: vragen beantwoorden over een gelezen tekst of er vragen bij formuleren, notities nemen terwijl je een tekst leest of daarna, een samenvatting schrijven, een kort antwoord op een tekst schrijven enz.

Daarnaast zijn er nog een aantal didactische ingrepen die op effectief leren inzetten en die een positief effect kunnen hebben op leesvaardigheid:

• expliciete directe instructie

Bij 'expliciete directe instructie' geef je als leerkracht stap voor stap instructies om je leerlingen effectief en efficiënt nieuwe kennis en vaardigheden aan te leren. Concreet: je modelleert (modelling) en stelt veel voorbeeldgedrag, je ondersteunt waar nodig (scaffolding) en je geeft procesfeedback:

- » Via voorbeeldgedrag en modelling geef je inzage in je aanpak als 'expert'. Je verwoordt je denkproces hardop en laat zo horen wat je doet om een tekst te begrijpen: je leest bijvoorbeeld een stukje terug als je 'struikelt' over een woord of toont hoe je de betekenis ervan opzoekt, je vat een gelezen alinea in je eigen woorden samen enz.
- » Bij scaffolding ondersteun je leerlingen als dat nodig is (bijvoorbeeld: door tussenvragen te stellen of extra instructie te geven), maar bouw je die hulp ook weer af zodra een leerling zelfstandig verder kan.
- » Je geeft je leerlingen veel oefenkansen en voorziet daarbij veel (proces)feedback die bijstuurt als dat nodig is.

• coöperatief of samenwerkend leren

Bij 'coöperatief of samenwerkend leren' werken je leerlingen in kleine, heterogeen samengestelde groepen aan doelgerichte activiteiten. Daarbij gaan ze verbaal en sociaal met elkaar in interactie. Bij coöperatief leren wordt de manier van samenwerken meer gestructureerd en gestuurd dan bij samenwerkend leren (bijvoorbeeld: welke rol of participatievorm van leerlingen gevraagd wordt).

• doordacht gebruik van technologie

Computergestuurde tools of programma's met aandacht voor de fundamentele leescomponenten kunnen een meerwaarde bieden, als er maar een inhoudelijke component wordt toegevoegd aan de multimedia en technologie. Interactieve elementen die de aandacht van je leerlingen kunnen afleiden, werken dan weer contraproductief.

• professionalisering van leerkrachten rond leesonderwijs

Wanneer leerkrachten professionaliseringsactiviteiten volgen, zien we bij hun leerlingen een positieve impact op verscheidene componenten van leesvaardigheid.

Effectief leesonderwijs zorgt ervoor dat lezen zowel in de schoolse als buitenschoolse context aanwezig is.

Uit onderzoek blijkt niet precies hoe lang of intensief een interventie in leesonderwijs moet zijn. Zowel interventies met individuele leerlingen, in kleine groep als klassikaal blijken werkzaam. Bij leerlingen met lees- of spellingmoeilijkheden of leerlingen met een andere thuistaal die het Nederlands nog leren, wordt er vaak individueel of in kleine groep gewerkt, maar zeker niet altijd. In de eerste plaats vindt leesonderwijs op school plaats, maar ook de thuissitu-

atie is belangrijk. Het kan dus zinvol zijn vanuit de schoolse context buitenschools lezen te stimuleren, via interventies in de thuiscontext of tijdens vakantieperiodes. Met name voor diverse doelgroepen, bijvoorbeeld voor kwetsbare leerlingen uit gezinnen met een laag inkomen, kan dat succesvol zijn, of het nu gaat om voorleesinterventies bij kleuters of leesinterventies bij oudere lezers. Daarnaast loont lezen in de vrije tijd niet alleen om de algemene leesvaardigheid te versterken, maar ook om de voorbereidende leesvaardigheden, vlot lezen en leesbegrip positief te beïnvloeden.

4. Fiches

Fiche 1

Waarom werk je best al van in de kleuterklas aan de basis van geschreven taal?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

Voorbereidende leesvaardigheden: geletterdheid mondelinge taalvaardigheid

Technisch lezen : vlot lezen vloeiend lezen

Begrijpend lezen

Algemene leesvaardigheid

Leesmotivatie

Wat vertelt onderzoek?

Inzetten op de zogenaamde codegerelateerde vaardigheden die de basis vormen voor schriftelijke taal is al van in de kleuterklas enorm belangrijk. Jonge kinderen hebben namelijk een grotere kans om later vlotte lezers te worden als je vroeg en expliciet aandacht schenkt aan het stimuleren van fonologisch bewustzijn en het kennismaken met klanken en letters. Met name actieve letterkennis versterken en tegelijkertijd inzetten op fonemisch bewustzijn zorgt voor een goede leesstart.

Voor een goed begrip: wanneer kinderen begrijpen dat woorden niet alleen een betekenis, maar ook een vorm hebben, is hun **taalbewustzijn** in volle groei. Ze kunnen dan bijvoorbeeld vergelijken welk woord langer is, een zin aanvullen of aangeven uit hoeveel woorden een zin bestaat. Doordat kinderen in een rijke geletterde omgeving vertoeven en inzicht krijgen in de relatie tussen letters en klanken ontwikkelen ze dit bewustzijn verder. Kinderen komen tot het besef dat woorden een diepere laag hebben en op hun beurt bestaan uit klankgroepen en losse klanken.

Klankbewustzijn of '**fonologisch bewustzijn**' verwijst naar het inzicht in de klankstructuur van taal, bijvoorbeeld kunnen rijmen of woorden kunnen verdelen in klankgroepen en los van betekenis kunnen manipuleren. '**Fonemisch bewustzijn**' is een gevorderde fase van het fonologisch bewustzijn: het besef dat woorden uit 'fonemen' of losse klanken zijn opgebouwd. Kinderen ontdekken immers niet vanzelf dat woorden bestaan uit afzonderlijke klanken. En precies deze vaardigheid blijkt belangrijk voor een goede leesstart. Een

hoger fonemisch bewustzijn bij jonge kinderen bereik je bijvoorbeeld door stapsgewijs toe te werken naar auditieve analyse (bijvoorbeeld: "Welke klanken hoor je in 'steen'?") en foneemdeletie of het wegnemen van klanken (bijvoorbeeld: "Hoe klinkt 'steen' zonder 's'? Dan is het niet meer 'steen', maar ...?"). Fonemisch bewustzijn stimuleer je best tegelijkertijd met aandacht voor letters omdat fonemen in feite abstracte taalkundige eenheden zijn. Ze komen niet in losse pakketjes. In een woord gaan alle klanken over in elkaar als één geheel. Fonemen staan in relatie tot 'grafemen' of lettertekens en dus bieden letters houvast.

Het is in elk geval een goed idee om kinderen al vroeg met klanken en letters kennis te laten maken, bij voorkeur door hen heel expliciet uit te leggen en te tonen hoe ze letters kunnen verklanken ("[z] klinkt als zzz"). Die expliciete klanknamen laat je daarna natuurlijk speels uitspreken en inoefenen. De totale tijd die je aan instructie van klanken en letters besteedt, blijkt belangrijk voor de kennis van letters. Hoe meer instructietijd, hoe sterker het effect. Bovendien combineer je die instructie het best met een focus op een of meer andere voorbereidende codegerelateerde vaardigheden.

In tegenstelling tot het idee van leesvoorwaarden die men vroeger vooropstelde, klopt het niet dat je fonemisch bewustzijn volledig verworven moet zijn om te kunnen starten met inzicht geven in de relatie tussen grafemen en fonemen. Een *phonics*-aanpak die expliciet aandacht schenkt aan de relatie tussen grafemen en fonemen is in elk geval cruciaal voordat je bij de oudste kleuters inzet op spelling. De kleu-

ters moeten eerst stapsgewijs inzicht krijgen in de relatie tussen grafemen en fonemen, en pas daarna kan je hun leren om bijvoorbeeld specifieke woorden te spellen, spelenderwijs strategieën te gebruiken om niet gekende woorden te spellen of woorden systematisch te bestuderen.

Zo krijgen kinderen 'vat' op het spellingsysteem van een taal. Die aanpak heeft ook een positief effect op het fonemisch bewustzijn van kleuters. *(Lees ook fiche 3 'Waarom zijn programma's die werken volgens het alfabetische principe (phonics programs) een goede basis voor vlot lezen?')*

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- Bied expliciet en doordacht materialen en kansen aan om het fonemisch bewustzijn en de koppeling tussen klanken en letters op een speelse manier te stimuleren.
 - Geef instructie in letterkennis en fonemisch bewustzijn op een directe, expliciete manier:
 - » stap voor stap,
 - » via *modelling* (via voorbeeldgedrag tonen hoe jij het aanpakt),
 - » via *scaffolding* (door te ondersteunen waar nodig),
 - » via vele oefenkansen om letters in al hun facetten te leren kennen en te gebruiken,
 - » en voorzie bij die oefeningen veel (proces)feedback die kinderen bijstuurt als dat nodig is.
- De oefenkansen rond actieve letterkennis en fonemisch bewustzijn:
 - » start je in een betekenisvolle context,
 - » laat je plaatsvinden in een rijke, geletterde klasomgeving met veel letters en geschreven teksten,
 - » laten kinderen ook experimenteren met 'schrijven' *(Lees ook fiche 10 'Kan schrijven je leerlingen helpen om betere lezers te worden?')*,
 - » prikkelen het klankbewustzijn van jonge kinderen,
 - » combineer je met een aanbod van letters,
 - » laten kinderen klanken bewust uitspreken,
 - » schenken ook aandacht aan de vorm van de letter en tweeteekensklanken.
- Start vroeg met dit aanbod, zeker vanaf de tweede kleuterklas.

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [Fonemisch bewustzijn: fundament voor het leren lezen | Onderwijskennis](#)
- [Valpreventie voor risicolezers: het risico op leesproblemen zien en opvangen | Thomas More](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Goodwin, A. P., & Ahn, S. (2013). A meta-analysis of morphological interventions in English: Effects on literacy outcomes for school-age children. *Scientific Studies of reading*, 17(4), 257-285.
- Piasta, S. B., & Wagner, R. K. (2010). Developing early literacy skills: A meta-analysis of alphabet learning and instruction. *Reading research quarterly*, 45(1), 8-38.
- Silverman, R. D., Johnson, E., Keane, K., & Khanna, S. (2020). Beyond decoding: A meta-analysis of the effects of language comprehension interventions on K-5 students' language and literacy outcomes. *Reading Research Quarterly*, 55, S207-S233.

Fiche 2

Waarom zou je voorlezen aan je leerlingen?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

Voorbereidende leesvaardigheden: geletterdheid mondelinge taalvaardigheid

Technisch lezen :

vlot lezen

vloeiend lezen

Begrijpend lezen

Algemene leesvaardigheid

Leesmotivatie

Wat vertelt onderzoek?

Voorlezen heeft een positief effect op de woordenschat van leerlingen en bij uitbreiding op hun kennis van de typische kenmerken van geschreven taal. Dat geldt zowel voor voorlezen in de klas, thuis als op andere voorleesplekken. Bovendien is het positieve effect niet alleen van toepassing op jonge, maar ook op oudere leerlingen. Vooral leerlingen die thuis een andere taal spreken dan het Nederlands zijn gebaat bij het voorlezen van rijke verhalen in de klas.

Het positieve effect van voorlezen op woordenschat komt er evenwel meestal niet vanzelf. Om de woordenschat van leerlingen echt te doen groeien, is het nodig om tijdens het voorlezen met hen in gesprek te gaan over de betekenis van woorden uit het verhaal. Tijdens die gesprekken vestig je als leerkracht (of als ouder) niet alleen de aandacht op belangrijke nieuwe woorden, maar leg je de betekenis ervan ook uit, zodat leerlingen leren wat ze precies betekenen.

Voorlezen zet je in het lager en secundair onderwijs in als een extra laag bij het leesonderwijs, bijvoorbeeld om een sterke context neer te zetten en voorkennis op te bouwen voor de teksten die de leerlingen zelf lezen, om de inhoud van een gelezen tekst verder te verdiepen of om fantasie te prikkelen en leerlingen nieuwsgierig te maken naar het vervolg van een verhaal zodat ze er zelf mee aan de slag gaan. Het mag in elk geval geen tijd innemen die je normaal inzet om leerlingen zelf teksten te laten lezen.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- Breng de betekenis van nieuwe woorden aan, en verduidelijk de betekenis. Daarvoor bestaan verschillende goede manieren:
 - » Illustreer de betekenis door uitbeelden, aanwijzen of visueel materiaal als foto's, prenten, filmpjes of voorwerpen.
 - » Denk hardop. Bijvoorbeeld: "Lien is de assistent. Ah, Lien is dus de nieuwe hulp."
 - » Breng een woord visueel in verband met woorden die qua vorm of betekenis verwant zijn, bijvoorbeeld via een woordwolk of conceptmap.
 - » Gebruik ezelsbruggetjes. Bijvoorbeeld: het woord *trio* lijkt op het Nederlandse woord *drie* of het Engelse woord *three*.
- Lees een verhaal herhaald voor.
 - » Tijdens de eerste lectuur staan je leerlingen stil bij de betekenis van een aantal doelwoorden.
 - » Tijdens de tweede lectuur gebruiken ze de nieuw opgedane woordenschatkennis om de inhoud van het verhaal of de tekst nog beter te begrijpen.
 - » Of je leest het verhaal de eerste keer voor zonder al te veel onderbrekingen, verduidelijkt zo nodig moeilijke woorden en maakt af en toe een opmerking om de leerlingen bij het verhaal te betrekken of de spanning te verhogen. Je gaat in op de beleving van de leerlingen zelf en gebruikt dit als een opstapje om de tweede keer dieper in te gaan op de structuur van het verhaal en de inhoud.
- Zet interactiviteit niet alleen in *tijdens* het voorlezen. Ook voor en na het voorlezen liggen er kansen om het verhaalbegrip en de woordenschat bij leerlingen te versterken.
 - » Bereid het verhaal voor via *preteaching* in kleine groep, zonder de plot te verklappen! Zo bouwen je leerlingen achtergrondkennis op die ze vervolgens kunnen gebruiken om de inhoud van het verhaal te begrijpen.
 - » Daag je leerlingen uit om het verhaal na het voorlezen na te spelen of na te vertellen. Dat biedt ze een extra kans om woorden en zinnen uit het verhaal zelfstandig en op een correcte manier te gebruiken. Ook versterk je hierdoor het verhaalbegrip.
 - » Stel na het voorlezen vragen over de inhoud van het verhaal. Bijvoorbeeld over de opbouw van het verhaal (begin, midden, einde), de motieven en de gevoelens van de personages. Ga ook in op zaken die in de tekst vermeld worden, maar wel noodzakelijk zijn om de opeenvolging van gebeurtenissen te begrijpen.

Welke praktijkvoorbeelden horen bij dit antwoord?

- [Luisterbegrip en vertelvaardigheden stap voor stap stimuleren bij kleuters | Fiche Taaltrajecten | UAntwerpen](#)

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [Voorleestips | Iedereen Leest](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Fikrat-Wevers, S., van Steensel, R., & Arends, L. (2021). Effects of family literacy programs on the emergent literacy skills of children from low-SES families: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 91(4), 577-613.
- Mol, S. E., & Bus, A. G. (2011). To read or not to read: a meta-analysis of print exposure from infancy to early adulthood. *Psychological bulletin*, 137(2), 267-296.
- Van Steensel, R., McElvany, N., Kurvers, J., & Herppich, S. (2011). How effective are family literacy programs? Results of a meta-analysis. *Review of Educational Research*, 81(1), 69-96.

Fiche 3

Waarom zijn programma's die werken volgens het alfabetische principe (*phonics programs*) een goede basis voor vlot lezen?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

Voorbereidende leesvaardigheden: geletterdheid mondelinge taalvaardigheid

Technisch lezen : vlot lezen vloeiend lezen

Begrijpend lezen

Algemene leesvaardigheid

Leesmotivatie

Wat vertelt onderzoek?

Leesmethodes en -interventies die op *phonics* zijn gebaseerd vertrekken vanuit het idee dat woorden zijn opgebouwd uit klanken die je van elkaar kan onderscheiden. Als leerkracht leer je je leerlingen daarbij heel expliciet en stap voor stap hoe ze woorden kunnen lezen door de lettertekens ('grafemen') om te zetten in hun klankvorm ('fonemen') en die klanken vervolgens samen te voegen. Dit inzicht in de relatie tussen grafemen en fonemen wordt ook wel 'het alfabetische principe' genoemd. Naarmate dat elementaire leesproces vlotter verloopt, kunnen leerlingen meer en meer woorddelen en woorden direct herkennen en lezen. Op *phonics* gebaseerde leesmethodes en -interventies zetten dus vooral in op het expliciet en gecombineerd aanleren van letterkennis, fonemisch bewustzijn en decoderen.

Leesonderwijs dat vertrekt van *phonics programs* slaagt er beter in om van leerlingen vlotte lezers te maken dan leesonderwijs dat uitgaat van andere methodes waarin leerlingen meteen hele woorden leren lezen zonder aandacht te hebben voor de afzonderlijke letters en klanken. Dat geldt bij uitstek voor leerlingen die moeilijk leren lezen of die een verhoogd risico hebben om leesmoelijkheden te ontwikkelen. Als *phonics*-interventies individueel of in kleine groepjes, voldoende intensief en lang genoeg worden toegepast, versterken ze de technische leesvaardigheid van deze leer-

lingen op een zeer succesvolle manier. De positieve effecten blijven bovendien niet beperkt tot het vlot lezen bij jongere kinderen. Ook oudere leerlingen met leesmoelijkheden kunnen er hun voordeel mee doen!

De grote waarde van op *phonics* gebaseerde leesmethodes en -interventies schuilt er vooral in dat ze instructie in letterkennis, fonemisch bewustzijn en decoderen met elkaar combineren en vervlechten. Daardoor hebben ze meer effect op het latere vlot lezen dan een aanpak die zich louter op die aparte aspecten richt.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- Het fonemisch bewustzijn stimuleer je best met oefeningen waarin kinderen gesproken woorden moeten opsplitsen in klanken ('auditieve analyse') of een klank in een woord moeten weglaten dan wel verplaatsen ('foneemdeletie' en 'foneemanipulatie'). De ontwikkeling van fonemisch bewustzijn hoeft trouwens niet helemaal voltooid te zijn om te kunnen starten met het leren lezen van letters en woorden. Starten met het leren decoderen van woorden kan het fonemisch bewustzijn nog verder versterken.
 - Probeer het werken aan letterkennis, fonemisch bewustzijn en decoderen zoveel mogelijk aan elkaar te verbinden. Blijf het fonemisch bewustzijn van leerlingen verder stimuleren terwijl je hen de koppelingen tussen letters en klanken aanleert en hun leert hoe ze eenvoudige woorden kunnen decoderen.
-
- Leer koppelingen tussen letters en klanken expliciet en systematisch aan. Schenk hierbij ook voldoende aandacht aan de klanken.
 - Zet in op de opbouw van woordspecifieke kennis door geleerde letters veelvuldig te oefenen in woorden met andere bekende letters. Zorg ervoor dat dit gebeurt in zoveel mogelijk combinaties.
 - Oefen zowel bij lezen als spellen. Zorg van bij de start meteen voor ruime kansen om ook te oefenen in zinnen en teksten waarbij eerder geoefende woorden aan bod komen.
 - Blijf het fonemisch bewustzijn verder stimuleren.
 - » Doe dat met opdrachten zoals 'auditieve analyse' (bijvoorbeeld: "Welke klanken hoor je in *steen*?") en 'deletie', het wegnemen van klanken (bijvoorbeeld: "Hoe klinkt *steen* zonder 's'? Dan is het niet meer *steen* maar ...?").
 - » Opdrachten met 'auditieve synthese' (zoals "Welk woord maak je met de klanken 's-t-ee-n'?") blijken minder effectief. De vaardigheid die je nodig hebt om de synthese te maken tussen klanken die je hoort, is van een hele andere aard dan de complexe vaardigheid die je inzet wanneer je klanken samenvoegt terwijl je een woord leest.
 - » Geef je leerlingen veel kansen om te herhalen en toe te passen aan de hand van effectieve en stimulerende werkvormen (bijvoorbeeld: lezen in duo's of herhaald lezen van teksten die zich daartoe goed lenen – denk aan doe-teksten of aan teksten voor toneellezen, die de kans bieden van rol te wisselen).
 - » Blijf monitoren.

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [Fit voor lezen | Thomas More \(thomasmore.be\)](https://thomasmore.be)
- [Fonemisch bewustzijn: fundament voor het leren lezen | Onderwijskennis](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Dessemontet, R. S., Martinet, C., de Chambrier, A. F., Martini-Willemin, B. M., & Audrin, C. (2019). A meta-analysis on the effectiveness of phonics instruction for teaching decoding skills to students with intellectual disability. *Educational Research Review*, 26, 52-70.
- Goodwin, A. P., & Ahn, S. (2013). A meta-analysis of morphological interventions in English: Effects on literacy outcomes for school-age children. *Scientific Studies of Reading*, 17(4), 257-285.
- McArthur, G., Sheehan, Y., Badcock, N. A., Francis, D. A., Wang, H. C., Kohonen, S., Banales, E., Anandakumar, T., Marinus, E., & Castles, A. (2018). Phonics training for English-speaking poor readers. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 11. DOI: 10.1002/14651858.CD009115.pub3.

Fiche 4

Hoe maak je sterke leermomenten van voorleesmomenten?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

Voorbereidende leesvaardigheden: geletterdheid mondelinge taalvaardigheid

Technisch lezen : vlot lezen vloeiend lezen

Begrijpend lezen

Algemene leesvaardigheid

Leesmotivatie

Wat vertelt onderzoek?

Voorleesinterventies met veel interactie zijn succesvol om zowel het luister- en leesbegrip te versterken als het begrip van gerelateerde vaardigheden zoals woordenschat. Dit soort interventies heeft niet alleen een impact op de algemene leesvaardigheid van jonge kleuters, maar ook op die van oudere leerlingen in het lager en secundair onderwijs, en al helemaal als het gaat om leerlingen met een andere thuistaal die de onderwijstaal leren.

Voorleesinterventies die zich niet tot 'de tekst voorlezen' beperken, maar gekoppeld zijn aan andere activiteiten vóór, tijdens of na het voorlezen (activeren van voorkennis, taaldenkgesprekken ...) blijken effectief. Je maakt sterke leermomenten van voorleesmomenten door op die ogenblikken met je leerlingen na te denken over de betekenis van de woorden en van het verhaal. De leerervaring wordt extra versterkt als je je leerlingen daarbij uitnodigt om die betekenis te koppelen aan hun eigen ervaringen, en als je hun de kennis én ruimte biedt om hun eigen mening te geven of te ontwikkelen.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- Bereid je goed voor. Kies je voorleesboek of -verhaal zorgvuldig uit en lees het altijd van tevoren. Duid moeilijke woorden en interessante passages aan en noteer de vragen die je gaat stellen. Kies voor prikkelende vragen die leerlingen uitnodigen om diep na te denken en betekenis te geven aan het verhaal.
- Kies voor rijke teksten. Dat zijn authentieke teksten over levensechte, herkenbare thema's. Ze hebben een duidelijke structuur, een origineel taalgebruik en een gevarieerde woordenschat met zowel frequent als minder frequent gebruikte woorden. De inhoud van een rijke tekst is gelaagd en handelt over een breed, universeel thema (liefde, vriendschap, vrede, oorlog, vluchten, water, ...) dat idealiter aansluit bij de beleavingswereld van leerlingen én bij wat relevant is voor jouw lessen.
- Voer vóór, tijdens en/of na het voorlezen taaldenkgesprekken met je leerlingen. In zo'n taaldenkgesprek bouw je samen met de leerlingen aan de betekenis van het verhaal door vragen te stellen. Het gaat dus niet zozeer om vragen waarbij het juiste antwoord vinden vooropstaat (bijvoorbeeld: "Waar woont opa?"), maar over vragen die doen nadenken en helpen om betekenis op te bouwen (bijvoorbeeld: "Wat mag er volgens jou niet ontbreken aan het huis van opa, nu hij op een eiland woont?")
- Modelleer om moeilijke woorden of passages toe te lichten. (*Lees ook fiche 8 'Hoe trek je het leesniveau van je leerlingen op door te modelleren?'*)

Bij de voorbereiding

- Plan bewust in welke activiteit je bij elke voorleessessie opneemt.
- Plan bewust ‘pauzes’ in om een vraag te stellen of om een woord of een interessante afbeelding te bespreken.
- Plan herhaald voorlezen in. Als je een tekst of verhaal verschillende keren aan bod laat komen, begrijpen leerlingen het verhaal immers steeds beter. Varieer daarbij in je aanpak.
- Bouw een duidelijke routine in tijdens de interactie, waarbij iedereen aan de beurt komt.

Vóór het lezen

- Doe aan *preteaching* om achtergrondkennis en woordenschat op te bouwen.
- Activeer voorkennis.
- Stimuleer de actieve betrokkenheid met een luistervraag vooraf, bijvoorbeeld op basis van de kaft, een illustratie of de titel en laat de leerlingen voorspellen.

Tijdens het lezen

- Toon en laat horen hoe jij een verhaal aanpakt en welke verbanden jij legt binnen de tekst of buiten de tekst, met je kennis over de wereld. Modelleer en geef zo een inkijk in je denkproces. Dat doe je door je hardop bedenkingen te maken als: “Hé, waarom loopt Zara nu weg?”, “Ik vraag me af of ...” of “Wie denkt ook dat...?”.
- Stel verdiepende en opbouwende vragen en moedig leerlingen aan om actief deel te nemen aan de interactie.
- Reageer op de eigen inbreng en ervaringen van leerlingen.
- Geef goede taalvoorbeelden, bijvoorbeeld door opmerkingen van leerlingen aan te vullen tot welgevormde zinnen, en door feedback te geven.
- Gebruik afbeeldingen ter ondersteuning.
- Schrijf antwoorden op en maak er een tekening bij. Zo versterk je de koppeling tussen gesproken en geschreven taal.

Na het lezen

- Kom terug op de luistervraag.
- Reflecteer samen op het verhaal.
- Laat het verhaal naspelen en navertellen, bijvoorbeeld aan de hand van notities en tekeningen die je tijdens het lezen nam.

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [Een koffer vol rijke teksten! | Kleutergewijs](#)
- [Fiche voorlezen | KU Leuven](#)
- [Interactief voorlezen het effect op de ontwikkeling van peuters | Kennisrotonde.nl](#)
- [‘Maak van voorlezen een dialoog’ \(p. 32\) in TBU Leer ze lezen \(digitale pdf-uitgave\) | Didactiefonline.nl](#)
- [Praten over boeken en lezen met leerlingen | Lezen in het vmbo](#)
- [Rijke Teksten | De Taalunie](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Fikrat-Wevers, S., van Steensel, R., & Arends, L. (2021). Effects of family literacy programs on the emergent literacy skills of children from low-SES families: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 91(4), 577-613.
- Fitton, L., McIlraith, A. L., & Wood, C. L. (2018). Shared book reading interventions with English learners: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 88(5), 712-751.
- Toews, S. G., McQueston, J., & Kurth, J. A. (2021). Evaluation of the Evidence Base for Shared Reading to Support Literacy Skill Development for Students with Extensive Support Needs. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 46(2), 77-93.

Fiche 5

Waarom is morfologisch bewustzijn belangrijk?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

Voorbereidende leesvaardigheden: geletterdheid mondelinge taalvaardigheid

Technisch lezen : vlot lezen vloeiend lezen

Begrijpend lezen

Algemene leesvaardigheid

Leesmotivatie

Wat vertelt onderzoek?

‘Morfologisch bewustzijn’ is het besef dat je woorden kan vormen door ze te vervoegen (*hij koop-t*) of te verbuigen (*Jan-s boek*), door ze samen te stellen (*bloem-pot*) of af te leiden (*konink-lijk, on-diep*). Door dit bewustzijn ontdekken dat lezers dat de spelling van woorden ook bepaald wordt door hun morfologische structuur, niet alleen door hun klanken.

Inzetten op morfologisch bewustzijn heeft een positief effect op voorbereidende leesvaardigheden zoals woordenschatactivering, en kan een effect hebben op de algemene leesvaardigheid bij leerlingen tot en met het derde jaar secundair onderwijs. Verder kan het leerlingen helpen die leesmoeilijkheden ondervinden of problemen hebben met instructietaal. Als leerkracht is het belangrijk dat je die focus op morfologisch bewustzijn combineert met aandacht voor andere belangrijke componenten van lezen zoals woordenschat en spelling.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

Besteed aandacht aan de 'bouwstenen' van woorden.

- Geef expliciete instructie over de **woordvorming**.
 - » Benoem bijvoorbeeld het grondwoord (*kned*, *eens*, *stoel*), het voorvoegsel (**ge-kneed**, **on-eens**) en het achtervoegsel (*kned-ing*, *kneed-baar*, *stoel-en*) van moeilijke woorden. Geef eventueel ook de betekenis van de verschillende woorddelen. Zo is onkneedbaar afgeleid door voorvoegsel *on-* ('niet') en achtervoegsel *-baar* ('geschikt voor') toe te voegen aan grondwoord *kned*.
 - » Wijs leerlingen erop hoe woorden zijn verbogen of vervoegd. Zeg bijvoorbeeld:
 - "Fadoua's boek betekent 'het boek van Fadoua'."
 - Of: "Als je van iets meer dan twee hebt, dan zet je *-en* achter het woord, zoals bij *schoen-schoenen*."
 - Of nog: "Vandaag tel ik acht koekjes. Gisteren telde ik er nog tien. Door de *-de* achter *tel* weet je meteen dat het over iets in het verleden gaat. En stel je je de koekjes voor als grote of kleine koeken? Je merkt het inderdaad aan het woord zelf: dankzij de *-je* verklein je een woord."
- Gebruik dit soort verbogen, vervoegde, samengestelde, afgeleide woorden bewust **in verschillende contexten en lesdomeinen of vakken**.
- Bouw **oefenkansen in om deze inzichten over woordvorming te verwerken**.
 - » Laat hen bijvoorbeeld de grondwoorden van afleidingen met achtervoegsel *-ing* achterhalen. Zo komt *daling* van *dalen*, *vertraging* van *vertragen*.
 - » Laat hen in kleine groepjes beoordelen of bepaalde woorden wel bestaan in het Nederlands. Zo bestaat *gedaald* wel, maar **ge-vertraagd* niet.
 - » Vraag hun hoe je zegt dat een boom, een boek, een tafel ... klein is.
 - » Vraag hun hoe je op een andere manier zegt dat dit de stoel van je klasgenootje is? ("Hier zit Lara, dit is ... *Lara's stoel*."

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [Aandachtspunten voor een leesprogramma voor jongeren met leesmoelijkheden](#)
- [STARI: Reading Intervention Program & Strategies | SERP \(In het Engels\)](#)
- [WordGen Weekly: Academic Language Development | SERP \(In het Engels\)](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Goodwin, A. P., & Ahn, S. (2013). A meta-analysis of morphological interventions in English: Effects on literacy outcomes for school-age children. *Scientific Studies of reading*, 17(4), 257-285.
- Silverman, R. D., Johnson, E., Keane, K., & Khanna, S. (2020). Beyond decoding: A meta-analysis of the effects of language comprehension interventions on K-5 students' language and literacy outcomes. *Reading Research Quarterly*, 55, S207-S233.

Fiche 6

Bieden digitale boeken een meerwaarde?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

Voorbereidende leesvaardigheden: geletterdheid mondelinge taalvaardigheid

Technisch lezen : vlot lezen vloeiend lezen

Begrijpend lezen

Algemene leesvaardigheid

Leesmotivatie

Wat vertelt onderzoek?

Traditionele digitale boeken zorgen er niet voor dat kinderen beter (leren) lezen, terwijl verrijkte digitale boeken in specifieke omstandigheden wel leiden tot beter (leren) lezen. Toch zijn de verrijkte exemplaren geen vervanging voor goed (voorbereidend) leesonderwijs.

Een traditioneel digitaal boek is een digitale versie van het boek in papieren vorm, zoals de meeste boeken op een e-reader. Een verrijkt digitaal boek daarentegen voegt afbeeldingen, video of interactieve elementen toe. Leerlingen kunnen zo'n verhaal meer dan een keer beluisteren, waardoor leerlingen tot beter verhaalbegrip kunnen komen en hun woordenschat versterken. Verschijnt de gedrukte tekst op een scherm, terwijl een stem het verhaal voorleest? Dan ontdekken kinderen de relatie tussen de geschreven en gesproken tekst sneller en beter. In de thuiscontext zijn verrijkte digitale boeken zinvol als ouders minder in staat zijn tot voldoende rijke interactie tijdens het (voor)lezen.

Let wel: het verhaal meerdere keren zelf voorlezen, werkt minstens even goed. De interactiemogelijkheden van een verrijkt digitaal boek bieden weinig of geen toegevoegde waarde ten opzichte van het interactief voorlezen van de papieren versie gekoppeld aan een rijk taaldenkgesprek.

We moeten deze resultaten wel voorzichtig interpreteren. Onderzoek naar dit onderwerp staat nog in de kinderschoenen.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- Zet traditionele digitale boeken alleen doordacht in. Wees je ervan bewust dat je als leerkracht met een papieren boek dezelfde doelen kan realiseren als met een digitale variant. Het is je didactiek die het verschil maakt, zoals bijvoorbeeld een rijk taal- en denkgesprek over de inhoud van het boek.
- Kies je toch voor een verrijkt digitaal boek? Selecteer dan bij voorkeur een boek waarbij de verrijking er zich volledig op richt om leerlingen de inhoud van de tekst te helpen begrijpen. Afleidende details die dienen ter 'opleuking' of ontspanning dragen niet bij tot het versterken van de leesvaardigheid.

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [De nieuwe lezer: lezen in het digitale tijdperk | Stichting Lezen](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Swanson, E., Austin, C. R., Stewart, A. A., & Scammacca, N. (2020). A meta-analysis examining the effect of e-book use on literacy outcomes for students in grades K–12. *Reading & Writing Quarterly*, 36(5), 480-496.
- Takacs, Z. K., Swart, E. K., & Bus, A. G. (2015). Benefits and pitfalls of multimedia and interactive features in technology-enhanced storybooks: A meta-analysis. *Review of educational research*, 85(4), 698-739.
- Verhoeven, L., Voeten, M., van Setten, E., & Segers, E. (2020). Computer-supported early literacy intervention effects in preschool and kindergarten: A meta-analysis. *Educational Research Review*, 30, 100325.

Fiche 7

Haal je risicolezers uit de les voor extra ondersteuning?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

☒ Voorbereidende leesvaardigheden:	☒ geletterdheid	☒ mondelinge taalvaardigheid
☒ Technisch lezen :	☒ vlot lezen	☒ vloeiend lezen
☒ Begrijpend lezen		
☒ Algemene leesvaardigheid		
☐ Leesmotivatie		

Wat vertelt onderzoek?

Alle leerlingen, zowel de goede lezers als de leerlingen met (een risico op) leesmoeilijkheden, hebben in de eerste plaats baat bij goed leesonderwijs dat inzet op een effectieve, kwaliteitsvolle, klassikale aanpak. Als leerkracht benut je die klassikale onderwijstijd optimaal en intensief, en gebruik je onderbouwde elementen van effectief leesonderwijs. Risicolezers laat je dus zoveel mogelijk aansluiten bij de hele klasgroep.

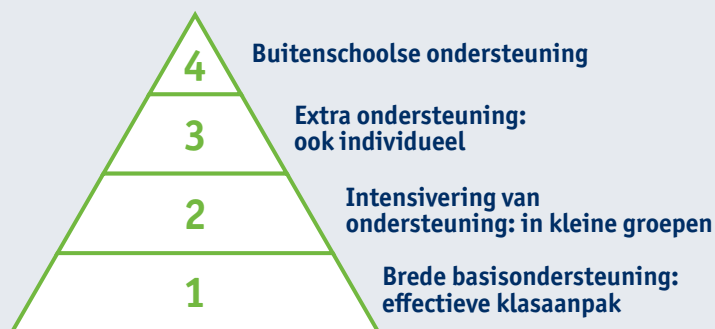
Daarnaast blijkt extra tijd in de klas, buiten de klas en/of na schooltijd, zinvol voor deze risicolezers. Naast intensivering van het onderwijsaanbod via preteaching of verlengde instructie is doorgaans nog extra tijd nodig naast de reguliere onderwijstijd. In die extra begeleiding of tutoring kan je als leerkracht zelf voorzien, maar je kan ook niet-professionele tutoren inschakelen zoals collega-leerlingen, oudere kinderen, universiteitsstudenten en volwassen vrijwilligers uit de omgeving. Die extra ondersteuning kan helpen bij problemen met decoderen, vloeiend lezen en leesbegrip. De voorwaarde is wel dat deze tutors goed mate-

riaal aangereikt krijgen. Hun inzet levert het meest op wanneer ze een training krijgen in hoe ze de leerlingen het best begeleiden. Een *phonics*-training (= decodeervaardigheden aanleren) in kleine groep of in een-op-eenssetting kan zelfs een sterke impact hebben op vlot lezen. De interventie blijkt effectief voor leerlingen met leesmoeilijkheden, zowel voor risicolezers in de vroege leesontwikkeling als voor oudere lezers met moeilijkheden op het vlak van begrijpend lezen en/of technisch lezen, waaronder ook leerlingen met dyslexie.

Minder gestructureerde begeleiding scoort slechter dan meer gestructureerde programma's met activiteiten die formeel vastliggen en begeleiders die uitgebreid getraind worden.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- Informeer je als individuele leerkracht en als school over een effectieve aanpak van leesonderwijs.
- Vertrek vanuit een meerlagig ondersteuningsmodel.

1. De eerste laag in je traject is een brede basislaag van sterk, onderzoeksgebaseerd taalonderwijs voor alle leerlingen. Vanuit deze klasaanpak investeer je in het best mogelijke onderwijs voor alle leerlingen, waaronder leerlingen met nood aan taalsteun.
 2. Voor leerlingen voor wie deze eerste laag niet volstaat, voorzie je een tweede laag van ondersteuning in kleinere groepen gericht op preventie en bijkomende instructie.
 3. Voor sommige leerlingen moet je nog een derde laag met extra ondersteuning en remediëring inbouwen op individueel niveau.
 4. En voor enkele leerlingen moet je op zoek gaan naar buitenschoolse ondersteuning. Deze meest intensieve vorm van ondersteuning gebeurt met professionele hulp van buitenaf en situeert zich op een eventuele vierde laag.
- Kies voor methodes of werkvormen die gebaseerd zijn op de laatste onderzoeksinzichten.
 - Zoek tijdig extra ondersteuningskansen, maar investeer ook in een klasaanpak die focust op alle leerlingen, wat hun onderwijsbehoeften ook zijn.
 - Laat je leerlingen bijvoorbeeld ook klassikaal veelvuldig samenwerken in kleinere groepen of duo's.
 - Stel hoge verwachtingen aan alle leerlingen, ook aan leerlingen met nood aan extra taalsteun.
 - Check voortdurend of je leerlingen begrijpen wat je aanbiedt en herhaal je instructie als dat nodig blijkt.
 - Gebruik een goed klassenmanagement en een brede monitoring met een degelijk leerlingvolgsysteem. Zo kan je op tijd ingrijpen als je klassikale aanpak niet volstaat.

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [Werken rond klasinhouden op laag 2 en met een eigen leerlijn op laag 3 | Fiche Taaltrajecten | UAntwerpen](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Flynn, L. J., Zheng, X., & Swanson, H. L. (2012). Instructing struggling older readers: A selective meta-analysis of intervention research. *Learning Disabilities Research & Practice*, 27(1), 21-32.
- Gersten, R., Haymond, K., Newman-Gonchar, R., Dimino, J., & Jayanthi, M. (2020). Meta-analysis of the impact of reading interventions for students in the primary grades. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 13(2), 401-427.

Fiche 8

Hoe trek je het leesniveau van je leerlingen op door te modelleren?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

☒ Voorbereidende leesvaardigheden:	☒ geletterdheid	☒ mondelinge taalvaardigheid
☒ Technisch lezen :	☒ vlot lezen	☒ vloeiend lezen
☒ Begrijpend lezen		
☐ Algemene leesvaardigheid		
☐ Leesmotivatie		

Wat vertelt onderzoek?

Als leraar modelleren blijkt een waardevolle didactische aanpak voor effectief (lees)onderwijs. Modelleren wil zeggen dat je inzage geeft in jouw denkwijze als geoefend lezer, door hardop te zeggen wat je denkt. Door je denkproces expliciet te verwoorden geef je als het ware een 'kijkje in je eigen hoofd' en laat je horen welke denkstappen je neemt, bijvoorbeeld om een tekst te begrijpen.

Modelleren blijkt krachtig in de verschillende fasen van het verwerken van een tekst (voor, tijdens en na) en bij de verschillende componenten van leesvaardigheid: als je aan

klankbewustzijn werkt bij kleuters, of een tekstfragment samenvat met geoefende lezers bijvoorbeeld. Modelleren is zinvol voor alle lezers, maar is in het bijzonder effectief voor leerlingen met (een risico op) lees- en/of spellingsmoeilijkheden.

De didactische aanpak van het modelleren wordt gezien als een onderdeel van directe instructie. Na het modelleren is het uiteraard belangrijk dat je leerlingen de vaardigheid of strategie zelf laat uitvoeren en inoefenen. Laat leerlingen zelfstandig oefenen, geef veel feedback en draag de verantwoordelijkheid voor het leesproces gaandeweg aan hen over.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- Bereid je modellering goed voor. Als geoefende lezer neem je heel wat stappen immers onbewust: je doet het gewoon. Net omdat je de vaardigheid zo automatisch toepast, is het belangrijk om even te vertragen en stil te staan bij de denkprocessen en strategieën die je tijdens het lezen allemaal doorloopt. Bijvoorbeeld:
 - » Maak voor jezelf aanduidingen in de tekst.
 - » Noteer de vragen die je jezelf stelt of kan stellen.
 - » Noteer de verbanden (binnen zinnen; binnen en buiten de tekst) en hoe je die herkent.

binnen zinnen

- Geef aan hoe je de zin op zich begrijpt, bijvoorbeeld: door beeldspraak expliciet te benoemen.
- Wijs op relaties binnen de zin, bijvoorbeeld: verwijswaarden als *hij*, *zij*, *deze*, *die*, *waarop* die aan een eerder of volgend woord in de zin refereren of signaalwoorden als *omdat* die de relatie tussen de hoofd- en bijzin blootleggen.

binnen een tekst

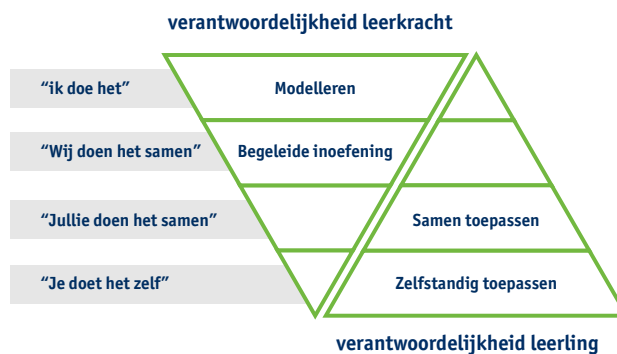
- Geef aan hoe verschillende elementen in een tekst met elkaar in verband worden gebracht, bijvoorbeeld verwijswaarden als *hierdoor*, *die*, *ze* die aan woorden uit eerdere of volgende zinnen, alinea's en paragrafen refereren.

- Wijs op signaalwoorden (*maar, want*) en denkrelaties (*oorzaak-gevolg, doel-middel*) tussen alinea's, paragrafen en de volledige tekst.
- Leg verbanden uit tussen teksten, hoofdstukken en het ruimere verhaal (*verhaalanalyse, personages ...*).

buiten een tekst

- Interpreteer hardop wat niet expliciet gezegd wordt in de tekst.
- Benoem de relatie met je kennis over de wereld of de relatie tussen de wereld en de tekst.
- Gebruik je het modelleren als instructiemethode voor een nieuwe strategie? Zorg dan dat jij tijdens jouw 'luidop denken' aan zet bent. Jij als leraar demonstreert en de leerlingen kijken en luisteren.
 - » Spreek in de ik-vorm: "Ik vraag me af of ...", "Misschien moet ik ...", "Dit doet me denken dat ...", "Ik zie ... en ik denk ...", "Dus ik ga ... doen", "Wat als ik ...".
 - » Stel tijdens je demonstratie geen vragen aan de leerlingen. 'Luidop denken' als instructiemethode is iets anders dan een interactief taaldenkgesprek.

- Draag de verantwoordelijkheid voor het leesproces geleidelijk over aan je leerlingen. Het GRRIM-model (Gradually Release of Responsibility Instruction Model), ook wel bekend als het 'ik-wij-jullie-jij-model' geeft die overdracht visueel mooi weer. Behoed je voor een snelle overgang naar de jij-fase, waarin de leerling het alleen moet kunnen. Durf lang genoeg samen te wroeten en diep te lezen.

Expliciete instructie en het stap voor stap doorgeven van verantwoordelijkheid (gebaseerd op Fisher & Frey, 2008) (uit: Geudens et al., 2021)

Welke praktijkvoorbeelden horen bij dit antwoord?

In de klas van Joke gaan ze aan de slag met een informatieve tekst over dromen en slaap. Volgens de handleiding werken de leerlingen onmiddellijk zelfstandig in duo's: ze lezen de teksten, zoeken sleutelwoorden, bedenken tussentitels en zoeken het antwoord op inhoudelijke vragen in de tekst. Joke volgt echter het GRRIM-model bij deze les:

- **Tekst 1: modelleren (IK):** Ik lees de tekst luidop voor en stop geregeld om mezelf luidop vragen te stellen over de tekst. Ik voer de bijhorende opdrachten uit en vertel hoe ik dat aanpak en waar ik de antwoorden ga zoeken.
- **Tekst 2: klassikaal (WIJ):** Aan alle leerlingen wordt gevraagd om mee te lezen. Ze worden uitgedaagd om de antwoorden te zoeken. Ik stuur bij waar nodig.
- **Tekst 3: in duo's (JULLIE):** De leerlingen gaan per 2 aan de slag in heterogene groepjes. Ze volgen de werkwijze van de leerkracht. Ik loop rond en begeleid indien nodig.
- **Tekst 4: individueel (JIJ):** De tekst wordt door alle leerlingen gelezen, ook al suggereerde de handleiding deze tekst enkel als uitbreiding voor de snelle lezers.

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Flynn, L. J., Zheng, X., & Swanson, H. L. (2012). Instructing struggling older readers: A selective meta-analysis of intervention research. *Learning Disabilities Research & Practice, 27*(1), 21-32.
- Kong, N. Y., & Hurlless, N. (2021). Vocabulary Interventions for Young Emergent Bilingual Children: A Systematic Review of Experimental and Quasi-Experimental Studies. *Topics in Early Childhood Special Education, 02711214211027625*.
- Sanders, S., Losinski, M., Parks Ennis, R., White, W., Teagarden, J., & Lane, J. (2019). A meta-analysis of self-regulated strategy development reading interventions to improve the reading comprehension of students with disabilities. *Reading & Writing Quarterly, 35*(4), 339-353.

Fiche 9

Hoe draagt expliciete instructie bij aan lezen?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

Voorbereidende leesvaardigheden: geletterdheid mondelinge taalvaardigheid

Technisch lezen : vlot lezen vloeiend lezen

Begrijpend lezen

Algemene leesvaardigheid

Leesmotivatie

Wat vertelt onderzoek?

Bij expliciete instructie neem je als leerkracht het voortouw. Je maakt het leerdoel duidelijk en je legt de nieuwe begrippen, vaardigheden en strategieën die je je leerlingen wil leren helder uit. Als leerkracht leid je de instructie door veel aandacht te schenken aan modelleren, en goede voorbeelden te geven. Onderzoek toont aan dat expliciete instructie het lezen van alle leerlingen ten goede komt, dus zowel van kleuters en leerlingen in het lager en secundair onderwijs in het algemeen als van leerlingen met (een risico op) leesmoelijkheden in het bijzonder.

Deze vorm van instructie werpt zijn vruchten af bij de ontwikkeling van verschillende leescomponenten. Zo legt expliciete instructie in letterkennis, liefst gecombineerd met één of meer andere voorbereidende schriftelijke leesvaardigheden, een stevig fundament om later vlot te lezen. Daarbij blijkt ook de totale instructietijd belangrijk: hoe meer instructietijd, hoe sterker het effect.

Ook bij woordenschat aanbrengen kan expliciete instructie een meerwaarde bieden, zeker in combinatie met andere componenten, zoals een interactieve discussie waarin de leerlingen de nieuwe woordenschat moeten inzetten. Daarnaast blijken ook interventies die via expliciete instructie inzetten op morfologisch bewustzijn – het besef dat woorden ook door afleidingen, samenstellingen, vervoegingen en verbuigingen gevormd kunnen worden – het technisch lezen te versterken. (Lees ook fiche 5 'Waarom is morfologisch bewustzijn belangrijk?').

Uit onderzoek blijkt ook dat expliciete instructie in schriftelijke vaardigheden (bijvoorbeeld: instructie in het leren schrijven van zinnen, alinea's, tekststructuren en teksten) een positieve invloed heeft op het leesbegrip. Net zo draagt formele spellinginstructie bij aan het leesbegrip. Ook instructie in leesbegrip zelf heeft een effect op het leesbegrip van leerlingen. (Lees ook fiche 14 'Wat is de plaats van leesstrategieën binnen begrijpend leesonderwijs?'). Zo blijkt bijvoorbeeld expliciete instructie rond 'inferenties maken' het leesbegrip van leerlingen uit het tweede jaar lager onderwijs tot en met het derde jaar secundair onderwijs te versterken. Zo leren ze niet-expliciet uitgedrukte informatie uit de tekst af te leiden die nodig is om de tekst te begrijpen.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

STAP 1

Bij de start van de les verwoord je voor je leerlingen duidelijk wat het **leerdoel** is.

STAP 2

Vervolgens leg je uit hoe je te werk zal gaan en je demonstreert het ook door te **modellieren**. (*Lees ook fiche 8 'Hoe trek je het leesniveau van je leerlingen op door te modelleren?'*). Je legt niet simpelweg het principe uit ("Op de achterflap vind je de korte inhoud van een boek"), maar je verwoordt alle stappen die je zet hardop: "Ik ga nu even op de achterkant van het boek lezen waarover het boek gaat... Kijk, hier staat de flaptekst. Ik lees dat het een informatief boek is over honden voor kinderen die zelf een hond willen."

Je maakt eventueel gebruik van video's of een digitale presentatie om een voorbeeld kracht bij te zetten. Een kort filmpje waarin een vliegtuig 'opstijgt' kan bijvoorbeeld meer zeggen dan wanneer je alleen de definitie van 'opstijgen' geeft. De geluiden en de setting van het filmpje kunnen het betekenisnetwerk namelijk helpen activeren. Ook mogelijk: een demonstratie tijdens een practicum in het secundair onderwijs of een waarneming in de kleuterklas. Ook een debat of gespreksactiviteiten in de klas waarbij je ervoor zorgt dat de informatie uitdrukkelijk aan bod komt en wordt ingeoefend, kunnen deel uitmaken van je expliciete instructie.

Sluit aan bij de **voorkennis** die je leerlingen hebben. Doe je dat niet, dan gaat de instructie over de hoofden van de leerlingen heen en daalt hun betrokkenheid.

STAP 3

Nadat je duidelijk hebt gemaakt aan je leerlingen hoe ze aan de slag moeten gaan, geef je veel gelegenheid om de **nieuwe kennis te verwerken of te oefenen**. Bij het inoefenen of toepassen van die nieuwe kennis kan het van grote meerwaarde zijn om te werken met een uitgewerkt voorbeeld. Zo'n voorbeeld biedt houvast en maakt meteen ook de succescriteria helder. Het voorkomt dat je leerlingen in het wilde weg laat 'ontdekken' en 'onderzoeken'.

Stel dat je kleuters in een voorleesverhaal laat kennismaken met Kira en Mia van wie de hond vermist is (= probleem). Dan kan je hen een affiche laten maken om het hondje terug te vinden (= oplossing): ze onderzoeken samen hoe ze die affiche het best vormgeven, wat ze erop tekenen en 'schrijven'. Vooraf heb je wel gedemonstreerd hoe zo'n *Vermist*-affiche eruit kan zien: welke tekst erop moet staan, hoe je de letertekens van links naar rechts leest, waar de foto komt ...

STAP 4

Blijf het leerproces expliciet ondersteunen, ook tijdens het oefenen. De kloof tussen instructie en zelfstandig (individueel of groeps)werk is vaak te groot voor leerlingen met nood aan taalsteun. Daardoor bestaat het gevaar dat ze gefrustreerd raken en afhaken, of dat ze net overtuigd zijn van hun eigen gelijk en verder leren op basis van fouten. Blijf dus hardop denkend demonstreren of stel vragen om het leerproces te sturen.

Welke praktijkvoorbeelden horen bij dit antwoord?

- [Geïntegreerd werken aan technisch lezen en leesbegrip bij oudere leerlingen | Fiche Taaltrajecten | UAntwerpen](#)

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [Goede instructie en deskundige docent stuwen leesvaardigheid | Stichting Lezen](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Elleman, A. M. (2017). Examining the impact of inference instruction on the literal and inferential comprehension of skilled and less skilled readers: A meta-analytic review. *Journal of Educational Psychology*, 109(6), 761-781.
- Piasta, S. B., & Wagner, R. K. (2010). Developing early literacy skills: A meta-analysis of alphabet learning and instruction. *Reading research quarterly*, 45(1), 8-38.

Fiche 10

Kan schrijven je leerlingen helpen om betere lezers te worden?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

Voorbereidende leesvaardigheden: geletterdheid mondelinge taalvaardigheid

Technisch lezen : vlot lezen vloeiend lezen

Begrijpend lezen

Algemene leesvaardigheid

Leesmotivatie

Wat vertelt onderzoek?

Door schrijven en lezen te combineren kan je de schrijfvaardigheid én de leesvaardigheid van je leerlingen ondersteunen en bevorderen. Bovendien blijkt dat directe en systematische spellinginstructie niet alleen effectief is om beter te leren spellen en schrijven, maar ook een positief effect heeft op technisch lezen, van de kleuterschool tot in het secundair onderwijs.

Schrijven blijkt een effectieve manier te zijn om de lezer de kans te bieden te verwerken wat die gelezen heeft, of die lezer nu in het kleuteronderwijs, het lager onderwijs of het secundair onderwijs zit. In de kleuterschool gaat het dan om een brede interpretatie van 'schrijven' zoals doen alsof schrijven van briefjes, boodschappenlijstjes en andere functionele schrijfsels zonder lettertekens maar ook het speels verkennen van lettervormen. In het lager en secundair gaat het om schrijfopdrachten, zoals een eigen mening verwoorden bij een gelezen tekst of een tekst schriftelijk laten samenvatten. Dat soort schrijfactiviteiten kan het leesbegrip versterken.

Ook expliciete instructie in het leren schrijven van zinnen, alinea's, paragrafen, tekststructuren en teksten hebben een gunstige invloed op het leesbegrip. Leerlingen leren daarvoor ook om actief met teksten om te gaan en zo betekenis te geven aan een tekst. Het is raadzaam om af te wisselen in het type schrijfactiviteit en daarbij steeds actief lezen te bevorderen. Actief lezen betekent dat leerlingen de tekst interpreteren en verbanden leggen tussen woorden en passages in een tekst, en tussen de tekst en hun eigen kennis van de wereld.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- **Experimenteer met schrijven** in de kleuterklas.
 - » Verken samen met de leerlingen de vorm van letters en oefen er ook meteen de klank bij.
 - » Schrijf zelf vaak en bewust en vertel hardop waarom jij als leerkracht iets opschrijft. Bijvoorbeeld: een boodschappenlijstje om te *onthouden* wat je moet kopen, een briefje naar de ouders om hen te *informer*en over een uitstap, een vraag aan juf Noor om te *communiceren* over het schoolfeest, de stappen voor een opdracht in een van de hoeken in je klas om te *onthouden* wat er juist moet gebeuren ...
 - » Benoem en toon afspraken in geschreven taal: je schrijft van links naar rechts en van boven naar onder, tussen elk woord zit witruimte ...
 - » Bevorder ook bij de kinderen ‘doen alsof-schrijven’, bijvoorbeeld tijdens fantasiespel of in een van je hoeken.
 - » Begeleid het maken van schrijfproducten of bespreek ze achteraf.
- **Combineer het lezen van teksten met instructie in schrijfvaardigheid of schrijfactiviteiten.**
 - » Laat je leerlingen een samenvatting maken (van een fragment of van een volledige tekst).
 - » Laat je leerlingen vragen beantwoorden, notities nemen of een schema maken van de opsommingen die in het verhaal voorkomen.
- Leer je leerlingen om in interactie te gaan met de tekst en te **lezen met de pen in de hand**. Laat hen bijvoorbeeld onderstrepen, de tekststructuur (bijvoorbeeld: inleiding, midden en slot) aanduiden, alinea’s samenvatten in één zin.

Welke praktijkvoorbeelden horen bij dit antwoord?

- [Geïntegreerd werken aan lezen, schrijven en mondelinge taal](#)
- [Sample Activities and Schedule | WordGen Weekly](#)

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [Kwestie van lezen deel 13: lezen en creatief schrijven combineren op de basisschool | Stichting Lezen](#)
- [Kwestie van lezen deel 14: creatief schrijven en lezen combineren op de middelbare school | Stichting Lezen](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Graham, S., & Hebert, M. (2011). Writing to read: A meta-analysis of the impact of writing and writing instruction on reading. *Harvard educational review*, 81(4), 710-744.
- Graham, S., & Santangelo, T. (2014). Does spelling instruction make students better spellers, readers, and writers? A meta-analytic review. *Reading and Writing*, 27(9), 1703-1743.
- Hebert, M., Gillespie, A., & Graham, S. (2012). Comparing effects of different writing activities on reading comprehension: A meta-analysis. *Reading and Writing*, 26, 111-138, DOI 10.1007/s11145-012-9386-3

Fiche 11

Wat is de impact van instructie in zelfmonitoring op lezen?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

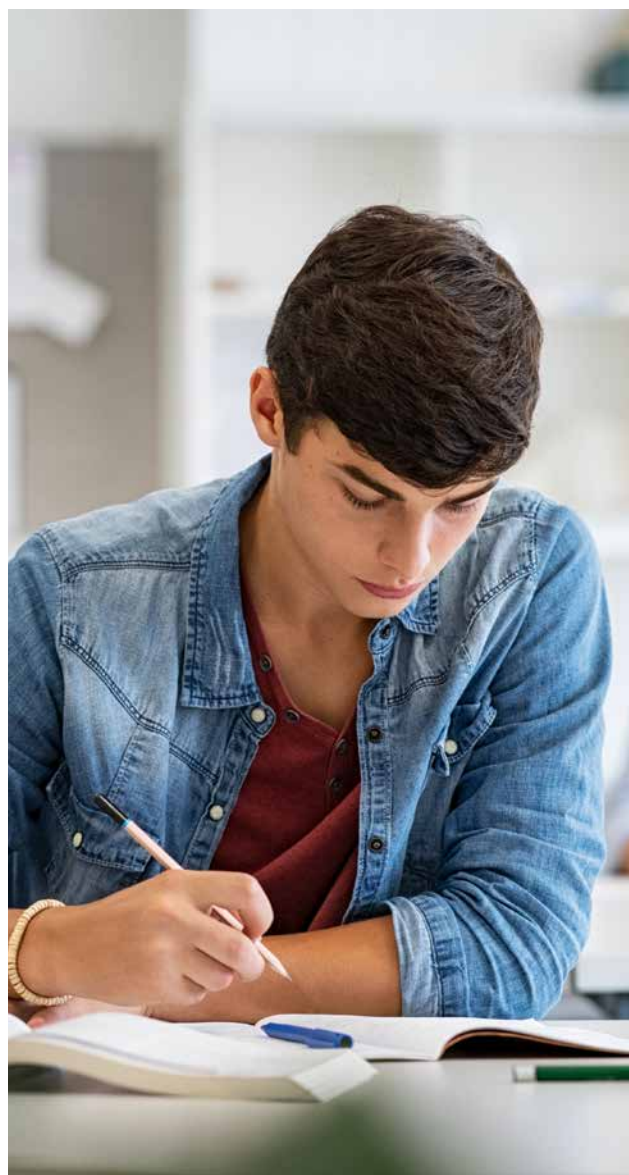
Componenten van leesvaardigheid:

☒ Voorbereidende leesvaardigheden:	☒ geletterdheid	☐ mondelinge taalvaardigheid
☒ Technisch lezen :	☐ vlot lezen	☐ vloeiend lezen
☒ Begrijpend lezen		
☒ Algemene leesvaardigheid		
☐ Leesmotivatie		

Wat vertelt onderzoek?

‘Zelfmonitoring’ is een metacognitieve strategie waarbij leerlingen hun eigen handelen evalueren en erover reflecteren, bijvoorbeeld: zich na het lezen van een alinea afvragen wat de hoofdgedachte is, enkele details verwoorden of de alinea in eigen woorden weergeven. Op basis van zelfmonitoring kunnen leerlingen eventueel aan ‘zelfregulatie’ doen en hun gedrag bijsturen. Leerlingen kunnen zelfmonitoring tijdens het lezen toepassen op elke strategie die helpt de tekst beter te begrijpen.

Onderzoek toont aan dat expliciete instructie in zelfmonitoring geven een impact heeft op begrijpend lezen voor leerlingen tussen 8 en 18 jaar. Het loont dus de moeite om leerlingen aan te leren hoe ze hun eigen leesgedrag kunnen monitoren. Expliciete instructie met bijvoorbeeld veel voorbeeldgedrag en luidop denken van jou als leerkracht (‘modellieren’) kan nuttig zijn. Daarnaast kan je ook aan je leerlingen vragen om hun leesprestatie op een grafiek uit te zetten en hun evolutie visueel te analyseren door eerdere prestatieniveaus te vergelijken met huidige prestatieniveaus.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- Lees de fiches 8 'Hoe trek je het leesniveau van je leerlingen op door de modelleren' en 9 'Hoe draagt expliciete instructie bij aan lezen?':
- Selecteer samen met je leerlingen het gedrag of de strategie waarbij je wil stilstaan, bijvoorbeeld een alinea in eigen woorden samenvatten. Geef veel oefenkansen en reflecteer erover met je leerlingen.
- Laat je leerlingen hun leesprestatie (bijvoorbeeld het aantal correct gelezen woorden in een tempotoets, een korte samenvatting van een gelezen tekst) in kaart brengen, bijvoorbeeld via een grafiek. Laat je leerlingen hun evolutie in hun leesprestaties bekijken en erover reflecteren. Geef ook kwalitatieve feedback.

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Guzman, G., Goldberg, T. S., & Swanson, H. L. (2018). A meta-analysis of self-monitoring on reading performance of K-12 students. *School Psychology Quarterly*, 33(1), 160-168.
- Sanders, S., Losinski, M., Parks Ennis, R., White, W., Teagarden, J., & Lane, J. (2019). A meta-analysis of self-regulated strategy development reading interventions to improve the reading comprehension of students with disabilities. *Reading & Writing Quarterly*, 35(4), 339-353.

Fiche 12

Hoe maak je van vlotte lezers vloeiende lezers?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

☒ Voorbereidende leesvaardigheden:	☒ geletterdheid	☒ mondelinge taalvaardigheid
☒ Technisch lezen :	☒ vlot lezen	☒ vloeiend lezen
☒ Begrijpend lezen		
☐ Algemene leesvaardigheid		
☐ Leesmotivatie		

Wat vertelt onderzoek?

Bij de start van formeel leesonderwijs leren leerlingen om geschreven taal om te zetten in gesproken taal. In het begin ligt de focus op de techniek van het lezen zelf, waarbij de leerlingen leren om 'grafemen' (lettertekens) aan 'fonemen' (klanken) te koppelen. Ze leren woorden decoderen, geautomatiseerd lezen en ook zinnen en teksten op tempo lezen. Op dat ogenblik van het proces spreken we van 'vlot lezen'. Van 'vloeiend lezen' spreken we als een leerling een samenhangende tekst nauwkeurig leest, tegen een gepast leestempo, en rekening houdt met betekenisvolle woordgroepen en pauzes, interpunctie, intonatie en klemtoon (met de prosodie dus).

Natuurlijk moet een leerling vlot kunnen lezen voordat die vloeiend kan lezen. Het verklanken van geschreven woorden moet zo geautomatiseerd verlopen dat het weinig of geen inspanning meer vraagt. Maar tijdens vloeiend lezen moeten leerlingen rekening houden met de betekenis van wat ze lezen. Die betekenis krijgen ze dankzij de woorden, maar ook door leestekens, zinsopbouw en de samenhang tussen zinnen. In die zin vormt vloeiend lezen de brug tussen vlot en begrijpend lezen. Er blijkt een sterke positieve samenhang te bestaan tussen vloeiend lezen en leesbegrip. Leerlingen die een tekst correct, op gepast tempo en met expressie leren lezen, zullen de inhoud van die tekst ook goed moeten begrijpen. Het is echter niet zo dat leerlingen alsnar sneller lezen naarmate hun leesvaardigheid stijgt. Ze lezen complexe teksten dan net rustiger en investeren meer in intonatie.

Als je expliciete instructie in spelling en zinsconstructie geeft, heeft dat een positief effect op vloeiend lezen. Ook helpt het om extra tijd te maken voor de ondersteuning van leesvaardigheid om het vloeiend lezen te versterken (in en buiten de klas, tijdens of na schooltijd). Dat geldt vooral voor lezers die een kans op leesproblemen hebben. Of leerlingen door het herhaald oefenen van vloeiend lezen ook andere teksten beter kunnen begrijpen is evenwel nog onduidelijk.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

Een fijne manier om in de klas vloeiend lezen te oefenen, is theaterlezen. Theaterlezen is een vorm van herhaald samenlezen, waarbij twee of meer leerlingen een theatertekst samen luidop leren voorlezen. Daarbij nemen de leerlingen een verschillende rol voor hun rekening.

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [Welk effect heeft tutorlezen op de ontwikkeling van technische leesvaardigheid? | Kennisrotonde](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Gersten, R., Haymond, K., Newman-Gonchar, R., Dimino, J., & Jayanthi, M. (2020). Meta-analysis of the impact of reading interventions for students in the primary grades. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 13(2), 401-427.
- Kim, J. S., & Quinn, D. M. (2013). The effects of summer reading on low-income children's literacy achievement from kindergarten to grade 8: A meta-analysis of classroom and home interventions. *Review of Educational Research*, 83(3), 386-431.
- Ludwig, C., Guo, K., & Georgiou, G. K. (2019). Are reading interventions for English language learners effective? A meta-analysis. *Journal of learning disabilities*, 52(3), 220-231.

Fiche 13

Bieden multimedia en technologie een meerwaarde bij het onderwijs in begrijpend lezen?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

Voorbereidende leesvaardigheden: geletterdheid mondelinge taalvaardigheid

Technisch lezen : vlot lezen vloeiend lezen

Begrijpend lezen

Algemene leesvaardigheid

Leesmotivatie

Wat vertelt onderzoek?

Onderwijs zonder ondersteuning van multimedia en technologie lijkt vandaag bijna niet meer denkbaar. Daarbij gebruiken we ‘multimedia en technologie’ als een containerbegrip voor tal van toepassingen op digitale dragers (bijvoorbeeld: pc, laptop, smartphone, smartboard ...). Er bestaan evenwel grote verschillen tussen die toepassingen, bijvoorbeeld in de mate waarin ze interactie met leerlingen toelaten of verbonden zijn met het internet.

Theoretisch gezien kunnen multimedia en technologie op verschillende manieren bijdragen aan effectiever en efficiënter begrijpend leesonderwijs. Zo zou een digitale tekst verrijkt kunnen worden met hyperlinks die leiden naar verklaringen van nieuwe of moeilijke woorden die cruciaal zijn om een tekst te kunnen begrijpen. Verder zou je verwachten dat online instructie- en oefenprogramma's niet alleen de lees- en leermotivatie van leerlingen versterken, maar ook betere en meer oefenkansen geven aan alle leerlingen in de klas.

Maar leveren multimedia en technologie ook werkelijk de toegevoegde waarde voor het begrijpend leesonderwijs die we ervan verwachten? Het antwoord op die vraag is genuanceerd. Over het algemeen blijkt de meerwaarde beperkt. Vooral toepassingen die ondersteunend werken bij de leesaanpak in de klas lijken beloftevol op voorwaarde dat die de aandacht van de leerlingen niet te veel afleiden. Die conclusie betreft zowel doorsnee leerlingen als leerlingen met leesmoelijkheden of leerlingen met een anderstalige thuisomgeving. Harde uitspraken doen over de toegevoegde waarde van multimedia en technologie in begrijpend leesonderwijs is voorlopig evenwel nog moeilijk.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- Zet multimedia en technologie vooral in om je eigen begrijpend leesonderwijs in de klas te versterken. Denk bijvoorbeeld aan het opnemen van een filmpje waarin je luidop illustreert hoe je de betekenis van een stukje tekst achterhaalt. Zo hebben leerlingen achteraf jouw voorbeeld bij de hand wanneer ze zelf gaan begrijpend lezen. Gebruik dat filmpje niet ter vervanging van het modelleren in de klas, maar gebruik het als aanvulling bij wat je in de klas doet.
- Kies voor rustige toepassingen. Te veel toeters en bellen leiden de aandacht van de leerlingen af en werken hen tegen om bij de kern van de zaak te blijven, bijvoorbeeld bij de betekenis of de hoofdgedachte(n) van de tekst.
- Gebruik multimedia en technologie eventueel om kennis te introduceren of versterken die leerlingen nodig hebben om een tekst te lezen en te begrijpen. Zo kan je leerlingen eerst een filmpje tonen waarin het ontstaan van de bliksem wordt uitgelegd, voor je hen een tekst over hetzelfde onderwerp laat lezen.

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [De nieuwe lezer: Lezen in het digitale tijdperk | Stichting Lezen](#)
- [Leesmonitor Magazine: Digitaal lezen | Stichting Lezen](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Lee, S., Kuo, L. J., Xu, Z., & Hu, X. (2020). The effects of technology-integrated classroom instruction on K-12 English language learners' literacy development: a meta-analysis. *Computer Assisted Language Learning*, 35(5-6), 1106-1137.
- Takacs, Z. K., Swart, E. K., & Bus, A. G. (2015). Benefits and pitfalls of multimedia and interactive features in technology-enhanced storybooks: A meta-analysis. *Review of educational research*, 85(4), 698-739.

Fiche 14

Wat is de plaats van leesstrategieën binnen begrijpend leesonderwijs?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

☐ Voorbereidende leesvaardigheden:	☐ geletterdheid	☐ mondelinge taalvaardigheid
☐ Technisch lezen :	☐ vlot lezen	☐ vloeiend lezen
☒ Begrijpend lezen		
☐ Algemene leesvaardigheid		
☐ Leesmotivatie		

Wat vertelt onderzoek?

Je leerlingen bewustmaken van mogelijke leesstrategieën heeft een positief effect op hun begrijpend lezen. Via een klassikale instructie inzetten op strategieën vóór het lezen (bijvoorbeeld: voorspellen waarover de tekst gaat, de tekstsoort bepalen, leesdoelen stellen), tijdens het lezen (bijvoorbeeld: vragen stellen, informatie afleiden) en na het lezen (bijvoorbeeld: samenvatten, memoriseren) helpt daarbij.

Het meest effectief blijken een leesdoel bepalen vóór het lezen (bijvoorbeeld: kijken of een tekst bruikbaar is voor jou als lezer, specifieke informatie opzoeken in de tekst) en (een deel van) de tekst samenvatten na het lezen. Op korte termijn en vooral bij informatieve teksten helpt ook instructie over de opbouw en structuur van teksten voor het leesbegrip. Je wijst dan op het onderscheid tussen het begin (inleiding), midden (hoofdttekst) en slot (conclusie) van een tekst; op hoe die delen samen de betekenis en boodschap van de tekst overbrengen; op hoe verschillende teksten verschillend zijn gestructureerd (bijvoorbeeld: verhalende teksten vs. informatieve teksten).

Let wel: begrip van een bepaalde tekststructuur in tekst X betekent niet dat ze dat inzicht ook automatisch kunnen toepassen op een ongeziene tekst Y met een gelijkaardige tekststructuur. Daarnaast kan je leesstrategieën niet los van achtergrondkennis zien. Hoe uitgebreider en rijker de kennis- en woordenschatnetwerken van lezers, hoe beter ze in staat zijn om verbanden te leggen tussen de informatie in de tekst en de kennis die ze al hebben, en hoe groter hun leesbegrip bovendien. Tot slot blijkt geïsoleerd werken aan leesstrategieën niet de meest effectieve methode, geïntegreerd aanleren wél, via instructie, met aandacht voor achtergrondkennis en zowel vóór, tijdens als na het lezen. Leesstrategieën kennen is immers geen *doel* op zich; leesstrategieën flexibel toepassen is wél een *middel* om teksten beter te begrijpen.

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- Werk met een **betekenisvol leesdoel**. Dat zet aan tot diep lezen en geeft leerlingen een reden om de tekst te lezen. Bijvoorbeeld: een antwoord op een prikkelende vraag vinden; meningen over een gebeurtenis leren kennen; weten hoe iets werkt; argumenten zoeken om je mening te ondersteunen.
- Laat leerlingen regelmatig **samenvatten** wat ze gelezen hebben, mondeling of schriftelijk. Bijvoorbeeld: een alinea samenvatten in de kantlijn; het verhaal (deels) navertellen; relaties en begrippen structureren en schematiseren via een tabel, boomschema, tijdlijn.
- Breng de **achtergrondkennis** rond het tekstthema actief aan, en breid die kennis uit. Bijvoorbeeld: door het onderwerp of belangrijke concepten uit de tekst aan te brengen; belangrijke woordenschat en kernwoorden op voorhand te bespreken; de (historische) context al te schetsen; eerder geziene leerstof kort te herhalen; de illustraties al samen te bekijken. Doe dit klassikaal en eventueel via *preteaching* voor een kleine groep leerlingen.
- Lees **verschillende teksten over eenzelfde onderwerp** over een langere periode. Zo duiken leerlingen dieper in het thema en de thematische woordenschat.
- Werk **geïntegreerd** aan leesstrategieën vóór, tijdens en na het lezen.
- Geef **expliciete instructie** in leesstrategieën o.a. door gebruik te maken van modelleren. Door je denkstappen luidop te verwoorden, geef je inzage in welke strategieën jij als geoefend lezer gebruikt om een tekst te begrijpen.

Voorbeelden van cognitieve leesstrategieën zijn:

- » vragen stellen of bedenken: “Waarom zou dat hier zo staan? Zou het betekenen dat ...?”
- » tekstinhoud visualiseren, verbeelden of inhoud schematiseren: “Ik noteer de verschillen en gelijkenissen even in twee kolommen, dan kan ik ze makkelijker vergelijken.”
- » verbinding maken met voorkennis: “Over dit onderwerp weet ik al dat ...”
- » samenvatten: “Als ik deze alinea in één zin moet samenvatten, dan zou ik dat zo doen: ...”
- » tekststructuren herkennen: “Als ik naar de tekst kijk weet ik dat het om een ... gaat, omdat ...”

Voorbeelden van metacognitieve leesstrategieën zijn:

- » tekstoriëntatie en leesdoelen stellen: “Ik wil na het lezen van deze tekst X kunnen uitleggen aan iemand.”
- » begrip bewaken en verhelderen: “Ah, wacht even, ik dacht dat daarnet dat X bedoeld werd, maar nu ik dit lees, weet ik dat Y werd bedoeld” of “Bij dit moeilijke woord kijk ik naar wat hier staat en dan denk ik dat het X betekent”.

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [Begrijpend lezen: meer dan strategieën | Didactief](#)
- [Begrijpend lezen: samenhang tussen kennis, vaardigheden en context | Onderwijskennis](#)
- [Is het waar dat modellering en leesstrategie-onderwijs de leesprestaties in de basisschoolleeftijd verhogen? | Kennisronde](#)
- [Praktijkgids voor taalondersteuning in kleuter-, lager en secundair onderwijs \(p. 52\) | Taaltrajecten | UAntwerpen](#)
- [Sleutels voor effectief begrijpend lezen | VLOR](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Bogaerds-Hazenbergh, S. T., Evers-Vermeul, J., & van den Bergh, H. (2020). A meta analysis on the effects of text structure instruction on reading comprehension in the upper elementary grades. *Reading Research Quarterly*, 56(3), 435-462.
- Hebert, M., Bohaty, J. J., Nelson, J. R., & Brown, J. (2016). The effects of text structure instruction on expository reading comprehension: A meta-analysis. *Journal of Educational Psychology*, 108(5), 609-629.
- Okkinga, M., van Steensel, R., van Gelderen, A. J., van Schooten, E., Slegers, P. J., & Arends, L. R. (2018). Effectiveness of reading-strategy interventions in whole classrooms: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 30(4), 1215-1239.

Fiche 15

Wat is het belang van achtergrondkennis om goed te kunnen lezen?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

☐ Voorbereidende leesvaardigheden:	☐ geletterdheid	☐ mondelinge taalvaardigheid
☐ Technisch lezen :	☐ vlot lezen	☐ vloeiend lezen
☒ Begrijpend lezen		
☐ Algemene leesvaardigheid		
☐ Leesmotivatie		

Wat vertelt onderzoek?

Over fundamentele elementen van leesvaardigheid beschikken (zoals fonemisch bewustzijn, kennis van klank-tekenkoppelingen, en decodeer- en spellingvaardigheden) is noodzakelijk, maar niet voldoende voor leerlingen om vaardige lezers te worden. Sterke lezers kunnen niet enkel woorden decoderen, maar begrijpen ook wat ze lezen in een tekst. Alleen 'de gebruikte woordenschat begrijpen' is daarvoor niet voldoende. Als lezer moet je heel wat informatie tussen de regels door kunnen lezen. De schrijver rekent op die achtergrondkennis van de lezer om die impliciete informatie in te vullen. Om tot een diep tekstbegrip te komen moeten leerlingen dus niet alleen over de nodige woordenschat beschikken, maar moeten ze ook systematisch kennis opbouwen: zowel algemene kennis over de wereld, de natuur en de maatschappij als (vak)specifieke kennis of domeinkennis.

(Achtergrond)kennis en leesbegrip zijn onlosmakelijk verbonden. Ze versterken elkaar en bouwen op elkaar voort: hoe beter je een tekst begrijpt, hoe meer je ervan leert; en hoe meer kennis je hebt, hoe beter je teksten kan begrijpen. Met andere woorden, effectieve lezers kunnen gemakkelijker kennis opbouwen, en goed geïnformeerde lezers zijn vaak effectievere lezers. Alleen: doordat achtergrondkennis persoonsgebonden en dus uniek is, verschillen ook de kennischema's in kwantiteit en kwaliteit van lezer tot lezer.

Die onderwijsongelijkheid kan je mee aanpakken door achtergrondkennis bij alle leerlingen op te bouwen. Het belang van inzetten op kennis van de wereld kan, met name voor de meest kwetsbare kinderen, niet worden overschat. Daarnaast is, zeker voor taalleerders van het Nederlands, het opbouwen van taal en kennis in het Nederlands cruciaal om het eigen technisch lezen te toetsen en eventueel bij te sturen en tegelijkertijd hun taalontwikkeling te onders

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- Lees over een langere periode meerdere teksten over hetzelfde brede thema. Als teksten in verschillende domeinen of vakken gedurende een aantal weken over hetzelfde onderwerp gaan, breiden de kennischema's van alle leerlingen uit. Nieuwe kennis komt op die manier meermaals terug waardoor die zich stevig in het langetermijngeheugen nestelt. Kies bijvoorbeeld teksten die aansluiten bij een bezoek aan een museum, het leergebied 'mens en maatschappij', de actualiteit ... Dankzij die uitgebreide achtergrondkennis voelen ook minder sterke lezers zich voldoende competent om met complexe teksten aan de slag te gaan.

- Bied een cyclische benadering van het curriculum aan, waarbij dezelfde thema's steeds terugkeren, maar telkens diepgaander besproken worden. Ook dat zorgt ervoor dat kennis beter blijft hangen. De Amerikaanse campagne *Knowledge Matters* formuleert de volgende tips:
- Laat taal en kennis opbouwen hand in hand gaan:
 - » Start al vanaf de kleuterleeftijd met kennisrijke inhouden.
 - » Vergroot de woordenschat. Dat gebeurt via expliciete instructie, maar daarnaast ook door veel kansen te bieden om nieuwe woorden tegen te komen. Die kansen bied je via teksten, maar ook via gesprekken waarbij je leerlingen hun kennis en de context laat gebruiken om de betekenis van die nieuwe woorden af te leiden. Zet in op taaldenkgesprekken. (Lees ook fiche 4 'Hoe maak je sterke leermomenten van voorleesmomenten?').
- Creëer kansen om via teksten kennis op te bouwen:
 - » Zet in op interactief voorlezen en geef zo toegang tot teksten die je leerlingen wellicht nog niet zelf kunnen lezen. Op die manier verrijk je hun taalaanbod. De kracht van interactief voorlezen stopt niet aan het einde van de basisschool. Interactief voorlezen kan tot ver in de adolescentie (en ook nog daarna) tot kennisopbouw leiden. (Lees ook fiche 2 'Waarom zou je voorlezen aan je leerlingen?'). Combineer al vroeg technisch lezen, tekstbegrip en kennisopbouw.
 - » Maak gebruik van voorbeelden, expliciete instructie en modelleren om de meest effectieve strategieën rond begrijpend lezen aan te brengen. (Lees ook fiche 14 'Wat is de plaats van leesstrategieën binnen begrijpend leesonderwijs?').
- Schep voorwaarden die het opbouwen van kennis kunnen bevorderen:
 - » Prikkel je leerlingen door lezen te koppelen aan kennis opbouwen, toepassen en delen met anderen (bijvoorbeeld: door een presentatie te geven, een tekst of brief te schrijven, een interview te houden ...). (Lees ook fiche 10 'Kan schrijven je leerlingen helpen om betere lezers te worden?').
 - » Maak gebruik van authentieke, uitdagende, rijke teksten. Voorzie een breed scala aan teksten en tekstsoorten. Dat betekent zowel fictie- als non-fictieteksten (en dan niet alleen krantenartikelen, maar ook teksten uit de sociale en natuurwetenschappen). Gebruik teksten die bij de leefwereld van de leerlingen aansluiten, maar zet ook in op teksten die leerlingen net introduceren in nieuwe kennis of andere achtergronden.

Welke praktijkvoorbeelden horen bij dit antwoord?

- [Vertrekken vanuit relevante thema's met verschillende invalshoeken | Fiche Taaltrajecten | UAntwerpen](#)

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [Hoe krijg je kinderen aan het lezen? | Tjipcast 121 met Martin Bootsma](#)
- [Hoe werk je vakoverstijgend aan leesbegrip en kennisopbouw? | Lezen in het primair onderwijs](#)
- [Kennis van de wereld is zijn opstapje | Didactief](#)
- [Looking to Research for Literacy Success | Knowledge Matters Campaign](#)

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- Hall, C., Roberts, G. J., Cho, E., McCulley, L. V., Carroll, M., & Vaughn, S. (2016). Reading instruction for English learners in the middle grades: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 29(4), 763-794.
- Kong, N. Y., & Hurlless, N. (2021). Vocabulary Interventions for Young Emergent Bilingual Children: A Systematic Review of Experimental and Quasi-Experimental Studies. *Topics in Early Childhood Special Education*, 02711214211027625.
- Silverman, R. D., Johnson, E., Keane, K., & Khanna, S. (2020). Beyond decoding: A meta-analysis of the effects of language comprehension interventions on K-5 students' language and literacy outcomes. *Reading Research Quarterly*, 55, S207-S233.

Fiche 16

Helpt inzetten op leesmotivatie om betere lezers te maken van kinderen?

Onderwijsniveau: kleuter lager secundair

Componenten van leesvaardigheid:

☐ Voorbereidende leesvaardigheden:	☐ geletterdheid	☐ mondelinge taalvaardigheid
☐ Technisch lezen :	☐ vlot lezen	☐ vloeiend lezen
☐ Begrijpend lezen		
☐ Algemene leesvaardigheid		
☒ Leesmotivatie		

Wat vertelt onderzoek?

Leesmotivatie is meer dan ‘het leuk vinden om boeken te lezen’. De zelfdeterminatietheorie maakt een onderscheid tussen gecontroleerde en autonome motivatie. Bij ‘gecontroleerde motivatie’ word je verplicht om een activiteit uit te voeren omdat je ervoor beloond wordt (‘externe verplichting’), of omdat je je anders schuldig zou voelen (‘interne verplichting’). Bij ‘autonome motivatie’ voer je een activiteit uit omdat je die nuttig en relevant vindt (‘positieve extrinsieke motivatie’) of omdat je ze plezierig vindt (‘intrinsieke motivatie’).

In tegenstelling tot wat je misschien zou denken, hangen leesvaardigheid en intrinsieke leesmotivatie (leesplezier dus) in beperkte mate met elkaar samen. Iemand die goed leest, leest dus niet per definitie graag. En ook: iemand die graag leest is daarom niet per se een goede lezer. Daarnaast hebben interventies die actief op leesmotivatie inzetten, geen significante impact op de intrinsieke motivatie van leerlingen, maar wel op die positieve extrinsieke leesmotivatie waarbij ze overtuigd raken van het persoonlijke belang van lezen. Verder leert onderzoek ons dat vooral lezen op jonge leeftijd latere leesmotivatie voorspelt maar dat de relatie andersom veel minder sterk is.

Hoe zet je in op extrinsieke leesmotivatie? Je past het ABC-principe toe, waarbij je op drie basisnoden van de leerlingen focust, namelijk autonomie, verbondenheid en competentie. Succesvolle interventies met een focus op leesmotivatie geven de leerlingen de kans om zelfstandig keuzes te

maken (autonomie – bijvoorbeeld: leerlingen zelf boeken laten kiezen uit een selectie), creëren opportuniteiten zodat leerlingen kunnen samenwerken (verbondenheid – bijvoorbeeld: leerlingen samen een tekst laten bespreken) en geven leerlingen het gevoel dat ze bekwaam zijn om zinvolle resultaten te halen door hen uitdagende opdrachten te geven en daarvoor de juiste mate van structuur aan te bieden (competentie – bijvoorbeeld: de leerinhoud opdelen in tussenstappen die voor leerlingen haalbaar zijn).

Ons onderzoek bekeek 95 meta-analyses en systematische reviews tussen 2010 en 2021. Daaruit blijkt dat succesvolle interventies met een focus op leesmotivatie een effect hebben op extrinsieke leesmotivatie, maar niet op intrinsieke motivatie. Bovendien geven deze interventies expliciete instructie in de andere componenten van leesvaardigheid, waardoor men niet kan bepalen wat het exacte effect van die focus op leesmotivatie is. Leerlingen motiveren om meer te lezen leidt dus niet zomaar tot betere lezers, als niet voldaan is aan de andere voorwaarden van effectief leesonderwijs.

Maar een studie uit 2023 ziet een wel positieve impact op extrinsieke én intrinsieke leesmotivatie, en zelfs op leesbegrip. Dit effect geldt als je op de drie basisnoden van het ABC-principe tegelijkertijd inzet, en vooral bij leerlingen uit het lager onderwijs. Toch benadrukken de auteurs van deze studie dat een focus op leesmotivatie niet voldoende voor effectief leesonderwijs is. Het valt namelijk op dat de interventies uit hun studie in een klas-klimaat opgenomen worden waar al veel aandacht naar

effectief leesonderwijs gaat, of dat ze activiteiten organiseren die een voorbeeld zijn van kwaliteitsvol leesonderwijs (bijvoorbeeld: taaldenkgesprekken, efficiënt gebruik van leesstrategieën). Als je dus de leesmotivatie en de leesvaardigheid van leerlingen wil versterken, zijn een gezellig leeshoekje en een sterk uitgebouwde schoolbibliotheek belangrijk, maar jammer genoeg niet voldoende. Je moet ook actief inzetten op kwaliteitsvol leesonderwijs!

Welke praktijktips horen bij dit antwoord?

- Als je de leesvaardigheid en de leesmotivatie van kinderen wil versterken, geef dan in de eerste plaats goed leesonderwijs. De leesvaardigheid van leerlingen kan niet groeien door enkel in te zetten op leesmotivatie.
- Prikkel de aandacht van de leerlingen door teksten te geven die bij hun niveau van leesvaardigheid aansluiten (of die liefst net iets moeilijker zijn voor hen) of door leesopdrachten te ontwikkelen die een connectie met de huidige wereld hebben.
- Zet in op thematisch leesonderwijs. Werk tegelijkertijd aan leesbegrip en kennisopbouw door brede, domeinoverschrijdende thema's.
- Vertrek vanuit een betekenisvolle context en maak gebruik van authentieke, rijke teksten. Voorzie een breed scala aan teksten en tekstsoorten. Dat betekent zowel fictie- als non-fictieteksten (en dan niet alleen krantenartikelen, maar ook teksten uit de sociale en natuurwetenschappen). Gebruik teksten die bij de leefwereld van de leerlingen aansluiten, maar zet ook in op teksten die leerlingen net introduceren in nieuwe kennis of andere achtergronden.
- Laat leerlingen de teksten cognitief actief verwerken:
 - » Voer taaldenkgesprekken over teksten met je leerlingen. Start daarbij vanuit een prikkelende (luister)vraag. Dat soort prikkelende vragen zorgt ervoor dat leerlingen zin krijgen om het antwoord te gaan zoeken in een tekst. Bovendien vinden leerlingen het antwoord op zo'n prikkelende vraag niet door slechts een stukje van de tekst te lezen, maar moeten ze de hele tekst lezen om een antwoord te vinden. Wanneer je als leraar met leerlingen in interactie gaat over de tekst, komen ze tot dieper tekstbegrip. Ze leren daarbij om de mening van anderen te integreren in hun eigen kennis. Lezers met leesproblemen profiteren van tekstgerichte gesprekken doordat ze de mening van anderen horen en die kunnen gebruiken om hun eigen mening bij te sturen.
 - » Combineer lezen met schrijven. (*Lees ook fiche 10 'Kan schrijven je leerlingen helpen om betere lezers te worden?'*).

Welke praktijkvoorbeelden horen bij dit antwoord?

- [Geïntegreerd werken aan technisch lezen en leesbegrip bij oudere leerlingen | Fiche Taaltrajecten | UAntwerpen](#)
- [Aandachtspunten voor een leesprogramma voor jongeren met leesmoelijkheden | Fiche Taaltrajecten | UAntwerpen](#)

Leesgroepen

Bart zet in zijn klassen leesgroepen op. Binnen de leesgroep lezen alle leerlingen hetzelfde boek. Met de leesgroep bereiden ze een kringgesprek voor waarin de leerlingen samen het boek bespreken, discussiëren over belangrijke elementen van het verhaal en hun mening vergelijken met die van klasgenoten of die van recensenten.

1. Boek kiezen
2. Controletoets om na te gaan of de leerlingen het boek wel degelijk lezen
3. Een individueel leesbelevingsverslag met richtvragen
4. Gesprek voorbereiden
5. Kringgesprek

Aan de hand van rubrics worden de verwachtingen naar de leerlingen toe verduidelijkt.

Wil je meer weten over dit onderwerp, neem dan hier een kijkje:

- [Hoe krijg je kinderen aan het lezen? | Tjipcast 121 met Martin Bootsma](#)
- [Leesmotivatie bevorderen en onderwijskansen | Onderwijskennis \(podcast\)](#)

In aflevering 8 van de Nederlandse podcast **Onderwijskansen** geeft Joanneke Prenger (SLO) meer uitleg over hoe je de leesmotivatie van leerlingen kan versterken en over hoe leesmotivatie en leesvaardigheid precies met elkaar samenhangen.

Wil je meer weten over het onderliggende onderzoek, kijk dan zeker naar deze studies:

- McBreen, M., & Savage, R. (2020). The impact of motivational reading instruction on the reading achievement and motivation of students: A systematic review and meta-analysis. *Educational psychology review*, 33(3), 1125-1163.
- Toste, J. R., Didion, L., Peng, P., Filderman, M. J., & McClelland, A. M. (2020). A meta-analytic review of the relations between motivation and reading achievement for K-12 students. *Review of Educational Research*, 90(3), 420-456.

Een publicatie uit 2023 is een aanvulling op ons onderzoeksrapport uit 2022. Deze nieuwe inzichten zijn in deze fiche opgenomen:

- Van der Sande, L., van Steensel, R., Fikrat-Wevers, S., & Arends, L. (2023). Effectiveness of interventions that foster reading motivation: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 35(1), 21.

5. Begrippenlijst

Begrip	Omschrijving
Achtergrondkennis	Alle informatie die leerlingen gebruiken tijdens het leesproces: gebeurtenissen en feiten, kennis van de natuurlijke en sociale wereld, procedurele kennis... Achtergrondkennis is persoonsgebonden, en daarom voor elke leerling anders.
Beginnende geletterdheid	Vaardigheden die kleuters nodig hebben om later op een vlotte manier te leren lezen. Het gaat hier zowel om codegerelateerde vaardigheden als om begrijpend luisteren, spreken, woordenschat, interesse en motivatie.
Begrijpend lezen	De vaardigheid om kennis, context en (technische) leesvaardigheid in te zetten om tot tekstbegrip te komen.
Codegerelateerde vaardigheden	Vaardigheden die te maken hebben met 'het kraken van de schriftcode': kinderen hebben deze vaardigheden nodig om het alfabetische principe te verwerven en accuraat en vloeiend technisch te leren lezen. Bijvoorbeeld: fonologisch bewustzijn, fonemisch bewustzijn als onderdeel van fonologisch bewustzijn, letterkennis, inzicht in geschreven taal. Dat betekent niet dat men deze componenten enkel stimuleert vanaf het formeel onderwijs in leren lezen. Integendeel. Het heeft een positief effect op het latere proces van leren lezen als men al in de kleuterklas hier sterke aandacht voor heeft.
Componenten van leesvaardigheid	De fundamentele componenten van leesvaardigheid zijn voorbereidende leesvaardigheden, technisch lezen, begrijpend lezen, algemene leesvaardigheid en leesmotivatie. Die beïnvloeden elkaar onderling, maar worden daarnaast ook beïnvloed door tal van andere elementen zoals bijvoorbeeld de leerling zelf, het onderwijs, de familie en de gemeenschap.

Foneem	Kleinste betekenisonderscheidende klankeenheid van de taal. Als je in een woord een van de fonemen weglaat, verplaatst of vervangt dan verandert de klankvorm en daarmee ook de betekenis van het woord. (Voeg je bijvoorbeeld het foneem 's' toe in 'mat' tot 'mast', dan wijzigt de betekenis van het woord).
Fonemisch bewustzijn	Het vermogen om 'fonemen' (individuele letterklanken) te onderscheiden in gesproken woorden en die te manipuleren. 'Fonemisch bewustzijn' is een gevorderde fase van het fonologisch bewustzijn: het besef dat woorden uit 'fonemen' of losse klanken zijn opgebouwd.
Fonologisch bewustzijn	Het inzicht in de klankstructuur van taal. Het is een continuüm van klankgevoeligheid (bijvoorbeeld: kunnen rijmen) tot een expliciete vaardigheid om klanken (bijvoorbeeld: klankgroepen, de aanzet van een lettergreep (onset), individuele klanken, enzovoort) in woorden te onderscheiden en die te manipuleren.
Inzicht in geschreven taal	Het inzicht in hoe geschreven taal werkt omvat onder meer het inzicht dat geschreven taal omgezet kan worden in gesproken taal (en omgekeerd), dat geschreven taal bestaat uit letters die woorden vormen, en dat geschreven taal diverse functies heeft. Verder gaat het hier ook om hoe boeken gebruikt moeten worden en waarvoor ze dienen.
Leesvaardigheid	(In brede zin) Alle deelvaardigheden die nodig zijn om te lezen.
Luisterbegrip	Deelvaardigheid van luisteren, waarbij de focus ligt op het taalbegrip. Soms wordt er ook nog een verder onderscheid gemaakt tussen luisterbegrip in het algemeen (bijvoorbeeld: het begrip van mondelinge instructies) en verhaal- en tekstbegrip in het bijzonder.
Luistervaardigheid	(In brede zin) Alle deelvaardigheden die nodig zijn om te luisteren en te begrijpen.
Modelleren	Modelleren is een didactische aanpak waarbij je via voorbeeldgedrag toont hoe jij het aanpakt.
Mondelinge taal	Taaldomein waarin spreken en luisteren centraal staan.
Morfeem	De kleinste bouwsteen in de taal die een woord betekenis kan geven. Het kan zowel gaan om vrije morfemen (die ook als zelfstandig woord voorkomen, zoals recht of vriend) als om gebonden morfemen (affixen die niet op zichzelf bestaan zoals prefix on- en suffix -schap in onrecht en vriendschap).

Morfologisch bewustzijn	Het inzicht dat woorden bestaan uit bouwstenen (morfemen, de kleinste betekenisvolle woorden of woorddelen) die woorden betekenis kunnen geven.
Phonics (codegebaseerd leren lezen)	Een aanpak om te leren lezen waarbij alfabetische kennis centraal staat. Essentiële vaardigheden zijn: letterkennis, fonemisch bewustzijn, decodeervaardigheid.
Prosodie	Eigenschappen die de individuele klanken (klinkers en medeklinkers) overstijgen in spraakuitingen, zoals de intonatie (het toonhoogteverloop van een zin), de spreeknelheid, het stemvolume....
Scaffolding	(Didactische) ondersteuning die de leerkracht biedt. Deze tijdelijke en adaptieve ondersteuning ligt net boven het niveau van de leerling waardoor die een hoger niveau kan bereiken.
Schrijfvaardigheid	(In brede zin) Alle deelvaardigheden die nodig zijn om te schrijven.
Spreekvaardigheid	(In brede zin) Alle deelvaardigheden die nodig zijn om te spreken.
Strategieën voor leesbegrip	Manier van lezen die ingezet wordt afhankelijk van het beoogde leesdoel (bijvoorbeeld: voorspellen, afleiden, visualiseren, samenvatten).
Taaldenkgesprek	Een interactief gesprek waarin je samen met de leerlingen betekenis geeft aan de tekst door vóór, tijdens en/of na het (voor) lezen van een tekst diepe vragen te stellen.
Technisch lezen	De vaardigheid om geschreven taal om te zetten in gesproken taal. De focus ligt op de techniek van het lezen zelf en omvat zowel vlot als vloeiend lezen.
Verhaal- en tekstbegrip	Deelvaardigheid van luisterbegrip. Het gaat om de tegenhanger van leesbegrip in mondeling aangeboden verhalen en teksten.
Vertelvaardigheid	Deelvaardigheid van spreken, meer concreet de vaardigheid om een samenhangend verhaal te kunnen (na)vertellen en dingen/gebeurtenissen te beschrijven.
Vloeiend lezen	Deelvaardigheid van technisch lezen die verder gaat dan vlot lezen. De lezer kan een samenhangende tekst nauwkeurig lezen en houdt rekening met een gepast leestempo, betekenisvolle woordgroepen en pauzes, interpunctie, intonatie en klemtoon.

Vlot lezen	Deelvaardigheid van technisch lezen waarin de lezer grafeem-fo- neemkoppelingen kan maken, kan decoderen en woorden kan herkennen. De lezer kan de code ontcijferen.
Voorkennis	Voorkennis is kennis die de leerlingen al (zouden moeten) hebben, omdat die al op school is behandeld.
Woordenschat	Receptieve woordenschat is de begripwoordenschat. Meestal is die groter dan de expressieve woordenschat, de woordenschat die actief wordt gebruikt bij het spreken of schrijven.
Zelfmonitoring	Zelfmonitoring is een metacognitieve strategie, waarbij leerlin- gen hun eigen handelen evalueren en erover reflecteren.
Zelfregulatie	Zelfregulatie is het vermogen om je gedrag bij te sturen (bijvoor- beeld op basis van zelfmonitoring).

6. Hoe kan je de inzichten uit deze gids helpen verspreiden?

Dat je dit aan het lezen bent, doet ons vermoeden dat je van effectief leesonderwijs een prioriteit wil maken. In dit onderdeel reiken we een aantal ideeën aan over hoe je de kennis en de voorbeelden uit deze inspiratiegids kan verspreiden en delen. Ze kunnen de opstap vormen naar een gedeelde visie rond effectief leesonderwijs of inspiratie bieden om een aantal mogelijke misverstanden over goed leesonderwijs aan het licht te brengen en aan te pakken.

Een visie hebben op effectief leesonderwijs is natuurlijk niet voldoende. Het gaat erover hoe je effectief leesonderwijs in je schoolorganisatie implementeert. Als je een krachtadig schoolbeleid over effectief leesonderwijs wil voeren, moeten enkele randvoorwaarden vervuld zijn. Een eerste randvoorwaarde is de *sense of urgency* of de nood die schoolteams voelen om op lezen in te zetten. Als die nood hoog is en gedeeld wordt onder schoolteamleden, dan stijgt de kans op een succesvolle implementatie. Een tweede randvoorwaarde is lezen binnen schoolteams de absolute prioriteit geven. Scholen hebben namelijk vaak heel wat plannen en ambities, die vaak concurreren om de aandacht en de tijd van de leden van het schoolteam. Een volgende randvoorwaarde is doelen formuleren. Het moet duidelijk zijn waarnaar je streeft en welke acties je uitrolt om de gestelde doelen te bereiken. De vertaling van visie naar de concrete (klas)praktijk vindt immers niet vanzelf plaats. Een vierde aandachtspunt is de professionalisering van leraren. Opdat leraren ook effectief meer tijd aan lezen besteden en een effectieve leesdidactiek toepassen, moet je ook inzetten op gerichte professionaliseringsinitiatieven. Een laatste randvoorwaarde bestaat erin om een kernteam samen te brengen binnen de school dat instaat voor de opmaak en implementatie van een effectief leesbeleid op school.

Wat is jouw focus?

Met welke fiches je als leerkracht of team (eerst) aan de slag gaat, hang uiteraard sterk af van jouw context als leerkracht of als school. Aan de hand van de labels bovenaan elke fiche, proberen we je snel wegwijs te maken in de fiches. Daarnaast vermelden we hieronder vier specifieke doelgroepen waaraan je aandacht kan besteden. Uiteraard zijn alle fiches relevant voor deze specifieke doelgroepen, maar per doelgroep lichten we er telkens nog graag één fiche uit.

Taalleerders van het Nederlands met nood aan taalsteun

Meertalig zijn betekent niet noodzakelijk dat je leesproblemen zal ervaren, maar sommige taalleerders van het Nederlands hebben toch behoefte aan extra ondersteuning bij het leren lezen. Het gaat in de eerste plaats om leerlingen met een andere thuistaal die de onderwijstaal nog volop aan het verwerven zijn. Denk maar aan kleuters die op hun eerste schooldag voor het eerst met het Nederlands in aanraking komen. Ook in het lager en secundair onderwijs zijn er leerlingen die, door migratie, voor het eerst met het Nederlands in contact komen. Die leerlingen staan doorgaans weliswaar verder in de ontwikkeling van hun thuista(al)(en), maar ook zij zetten verschillende stappen tegelijk. Ze moeten immers niet alleen een tweede (of derde) taal leren, maar ook concrete vakinhouden in deze taal onder de knie krijgen.

Lees zeker fiche 7

- Haal je risicolezers uit de les voor extra ondersteuning?

Leerlingen met een taalontwikkelingsachterstand

Sommige leerlingen krijgen te weinig taalleerkansen. Ze lopen daardoor een taalontwikkelingsachterstand op, of ze hebben een verhoogd risico om een dergelijke achterstand te ontwikkelen in de toekomst. Wanneer ze op jonge leeftijd onvoldoende kwantitatief en kwalitatief taalaanbod krijgen in hun omgeving, loopt hun taalontwikkeling achterop.

Lees zeker fiche 15

- Wat is het belang van achtergrondkennis om goed te kunnen lezen?

Leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis

Sommige leerlingen verwerven hun mondelinge taalvaardigheid opvallend trager en/of moeizamer dan kinderen met een typische taalontwikkeling. Die achterstand kan niet verklaard worden door een arme taalomgeving. Extra taalsteun in het onderwijs is ook dan zeker een meerwaarde, maar doorgaans hebben deze kinderen ook nood aan externe ondersteuning (in dit geval logopedische hulpverlening).

Lees zeker fiche 7

- Haal je risicolezers uit de les voor extra ondersteuning?

Leerlingen met lees- en/of spellingmoeilijkheden

Zo'n vijf tot tien procent van de leerlingen ervaart ernstige moeilijkheden met (technisch) lezen en/of spellen, ook al krijgen ze goed lees- en schrijfonderwijs. Daarnaast vertonen ze ook geen opvallende cognitieve of neurologische problemen. Bij deze doelgroep spreken we doorgaans van dyslexie. Onderzoek kan geen eenduidige en objectief vaststelbare oorzaak aantonen voor dyslexie. Wat we wel weten is dat leerlingen met dyslexie moeilijkheden ondervinden om correct en vlot te lezen en/of spellen op woordniveau. Ze lezen, in onze taal in elk geval, doorgaans op een traag tempo, al dan niet met fouten.

Lees zeker fiche 3

- Waarom zijn programma's die werken volgens het alfabetische principe (*phonics programs*) een goede basis voor vlot lezen?

Hoe kan je deze inzichten aan je collega's communiceren?

Passieve werkvormen

- Druk de fiches uit de inspiratiegids als posters af en hang ze telkens op een voor het team zichtbare plaats.
- Maak een rubriek 'Les in lezen' aan in de nieuwsbrief naar je team, en deel daarin telkens een fiche uit deze gids.

Actieve werkvormen

Start telkens vanuit een vraag uit deze inspiratiegids:

1. Leg enkel de vraag voor aan (een deel van) het team.
2. Geef leerkrachten tijd en ruimte om na te denken over de vraag.
3. Belangrijk: lees samen het antwoord op de vraag in deze inspiratiebundel.

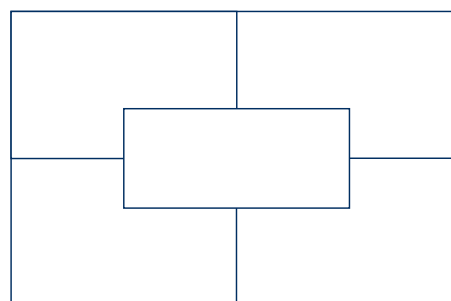
1. Leg enkel de vraag voor aan (een deel van) het team

- Hang de vraag uit in de leraarskamer, aan het koffieapparaat of (waarom niet) op het personeelstoilet.
- Deel de vraag via de nieuwsbrief van de school.

2. Geef leerkrachten tijd en ruimte om na te denken over de vraag.

- **Informeel:**
 - » Laat leerkrachten gedurende een aantal dagen mogelijke antwoorden op de vraag formuleren en die onder de vraag noteren.
 - » Zet, bijvoorbeeld tijdens de koffiepauze, aan tot een discussie over de vraag.
- **Formeel tijdens een teamvergadering, een bijeenkomst van een werkgroep of pedagogische studiedag:**
 - » via de methodiek 'Denken-Delen-Uitwisselen'
 - Denken = elk teamlid krijgt een paar minuten om in stilte over de vraag na te denken, en noteert een mogelijk antwoord.
 - Delen = twee teamleden bespreken hun antwoorden met elkaar en formuleren een gezamenlijk antwoord.
 - Uitwisselen = alle duo's delen hun antwoorden met het hele team.

- » via de methodiek 'Placemat'
 - Iedere groep (max. 4 teamleden) krijgt een placemat (zie figuur) met daarin een vraag uit de inspiratiegids.
 - Elk teamlid krijgt 5 minuten om over de vraag na te denken en schrijft dat antwoord neer in het vak dat werd toegewezen.
 - Per groep worden de individuele antwoorden van de teamleden overlopen.
 - De antwoorden waarover alle teamleden het eens zijn worden in het middenvak van de placemat geschreven.
 - Elke groep licht in de grote groep toe wat ze genoteerd hebben in het middenvak.

Placemat

- » via de methodiek 'Binnen-buitenkring'.
 - Deze methodiek kan handig zijn om meerdere vragen in eenzelfde sessie te bespreken.
 - Verdeel je team in twee groepen. Groep 1 wordt de buitenkant van de kring, terwijl groep 2 de binnenkant van de kring vormt. Elk teamlid vormt een duo met een teamlid uit de andere kring.
 - Schotel een vraag voor en geef de teamleden een minuut om een antwoord te bedenken.
 - De buitenkring geeft hun antwoord. De binnenkring luistert. Na een tot twee minuten wisselen beide kringen van rol: de binnenkring neemt dan het woord, terwijl de buitenkring luistert.
 - Op jouw teken schuiven de teamleden uit de buitenkring een plaats op. De collega's uit de binnenkring bespreken dezelfde of een nieuwe vraag met hun nieuwe gesprekspartner.

3. Lees samen het antwoord op de vraag vanuit deze inspiratiebundel.

Bespreek en vergelijk met de antwoorden die spontaan vanuit het team kwamen. Focus vooral op misverstanden die naar voren kwamen. Heb daarbij oog voor een veilig leerklimaat binnen het team.

Bespreek je meerdere fiches tijdens één sessie? Gebruik dan de methodiek 'Expertgroepen':

- Maak 'expertgroepen' per fiche.
- Laat een expertgroep een fiche grondig doornemen, waarbij leden van dezelfde expertgroep met elkaar bespreken hoe ze de inhoud van hun fiche aan hun groep kunnen uitleggen.
- Daarna keert elke expert terug naar de oorspronkelijke groep om daar de fiche uit te leggen.

Hoe kan je de kennis uit de inspiratiegids toepassen?

Nadat je de kennis in je team gedeeld hebt, kan je aan de slag met de verworven inzichten. Laat je daarbij inspireren door de tips en praktijkvoorbeelden. Spreek af wat de verwachtingen zijn op schoolniveau.

Enkele ideeën:

- Zet een bepaald thema in de kijker en besteed daar gedurende een bepaalde periode expliciet aandacht aan.
- Nodig een collega uit om bij jou rond een thema uit deze gids te komen 'hospiteren'. Waar ziet je collega sterke punten? Waar ziet je collega nog kansen?
- Verzamel de goede praktijkvoorbeelden uit jullie school en deel ze met het hele team: op post-its in de leraarskamer, op een personeelsvergadering of (vakgroep) overleg ...
- Neem samen met een collega een lesvoorbereiding of een thema onder handen. Zoek samen naar kansen om jouw les nog effectiever te maken.

Wil je meer weten over hoe je als school kennis kan opbouwen en delen, kijk dan zeker ook eens naar deze bronnen:

- [Beter leesonderwijs: van weten naar doen! | Kennistafel Effectief Leesonderwijs](#)
- [Putting Evidence to Work - A School's Guide to Implementation | EEF](#)
- [Samen bouwen aan leesonderwijs | Platform Samen Onderzoeken](#)

